

SÎNTEM VECINI CU NOI ÎNSINE

PUBLICAȚIE SAPTĂMINALĂ EDITATĂ DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL

ANUL II • NR. 34 • 1-8 SEPTEMBRIE 1991

SĂRUTUL MÎNTUIRII

Se pare că ne este totuși dot să trăim. O dată pe an, când somnul se odihnește și visele devin cenusii, Făt Frumos descolecă iarși prin părțile noastre și ne aduce sărutul minții. De obicei, în urma sa, vraja rea se leagă așa cum a fost: nu din pricina dușmanilor sau a relei soarte, ci a indiferenței poporului, cea mai sigură moarte a minunilor.

Ultima dintre acestea s-a făcut fără noi. În zilele din urmă, Basarabia nu s-a purtat ca sora noastră cea mică, ci precum fratele cel mare. Purtați de geniul clipei, oamenii de rînd și cei de seamă au părut atinși de acea grătie prin care totul se făptuiește desăvîrșit și aproape de la sine. Marile instanțe ale planetei, atotputernice pînă ieri, s-au trezit martori la fel de simpli ca oricare cetățean al lumii. Istoria revărsată din tipare ne-a îmbătut ca șampania după o abținere prea îndelungată. Dar, cum bețiile nu pot ține veșnic, să participăm și noi la minune. Entuziasmul popular, care a fost atât de mare în Basarabia încît un Parlament pînă mai ieri sfîșiat de egoisme și invidii a votat uitînd de sine, trebuie să crească în țară pînă cînd reunificarea va deveni o obligație fără scăpare a administra-

țiilor ei. Ceasul e prielnic, tratatele sînt pagini prăfuite deja, diplomații devin profesori de limbă moarte.

Nu doar basarabienii au nevoie de reunificarea cu țara. Mai mult, așa zice că, are nevoie însăși țara. Boala cu nume felurite care ne-a anesteziat bucuria deșteptării are acum speranță de vindecare: putem topi înghetul orqoliului nostru cu ultiarea lor de sine în fața Cauzei, putem nimici însingurarea egoismului nostru cu naivitatea înclinației lor comunitare, putem înalta în deșertul cuvintelor noastre fără umare silueta simplă a aplecării lor către faptă. Cei ce se vor simți superiori că vorbesc mai bine românește decît cei care și-au riscat viața pentru un „Ziu bună”, cei care se tem că venirea altora va micșora porția nimicniciei lor, nu vor fi români, nu vor fi nici măcar oameni.

Iurie Roșca spunea că Basarabia are nevoie să fie independentă o zi înainte de unirea cu țara. Eu m-aș mulțumi cu patru luni, ca în 1918, ostfel încît de Crăciun să fim români împreună. Poate vom reuși mai bine decît pînă acum.

27 august 1991

ALINA MUNGIU

ТОВАРИЩИ

КОНЕЦ!

„O tiranie cum lumea încă n-a cunoscut: negrăitoare ca bezna, tăioasă ca ghiata, insensibilă ca bronzul... sclavia fără margini.”

Amiel (Jurnal)

NEVOIA DE PARTICIPARE

O serie de reorientări tactice decurg din cele trei „zile care au zguduit lumea”. Marx — să nu-l uităm totuși! — spusese bine că istoria se repetă, numai că prima oară e tragică, iar a doua derizorie. Deci, de la un asalt victorios al Palatului de Iarnă de pe Neva, pînă la alt asalt, al Parlamentului de la Moscova, care nici n-a mai fost posibil, regimul bolșevic și-a parcurs existența într-oagă. Eșecul loviturii de stat accelerează brusc ritmul transformărilor din Uniunea Sovietică, atât la centru, cit și la periferiile în care secesionismul se bazează pe realități teritoriale și pe legitimități istorice. Sistemul a intrat într-o criză sinucigașă de cînd am putut vedea statul revoltîndu-se contra statului, armata aliniindu-se contra armatei. Gravitatea situației a fost confirmată de dezvoltarea că arma nucleară încăpuse pe minile tremurătoare ale unui lansator. Dezlegarea au adus-o trei elemente: lealitatea trupelor care au refuzat să asculte ordinea uzurpatorilor, temperamentul combativ al lui Elțin, omul-steag în jurul căruia s-au regrupal partizanii reformelor radicale, și hotărîrea mulțimii de pe stradă.

Această mișcare populară reprezintă factorul cel mai semnificativ. Forțele revoluționare ale Rusiei noi s-au arătat năinduplecate în fața pericolului ca trecutul să se întoarcă. În timp ce politica sau slăbiciunea responsabililor politici din străinătate nu știau să răspundă faptului implinit de la Moscova, câteva zeci de mii de oameni au îndrăznit să opere libertatea. Cel șase ani de înclintare (în zig-zag) în direcția democrației, care sînt meritul istoric al lui Gorbaciov, au dovedit eficacitatea cu care o presă liberă remodelează felul de a gândi al cetățenilor. Acestora li s-a spus că participă cu toții la un imens efort de înnoire și au luat-o în serios. A fost de ajuns un moment exploziv ca societatea civilă să se trezească. Alianța dintre internaționalismul comunist și naționalismul fascist s-a confruntat cu o rezistență care nu mai era doar a „intelectualilor trădători” și a „hoților de privatizați”. Era a celor care au înțeles că sînt în primejdie de a-și pierde mai mult decît averea, libertatea sau viața: a-și pierde sufletul. Așa s-a produs miracolul. O națiune și-a ales drumul.

Lui Boris Karlovici nu i-a mai rămas decît să-și tragă un glonș în cap, pe cînd Feliz Edmundovici trece la depozitul de statui stărimate, alături de Iosif Vissarionovici și de ceilalți prieteni. Rafala de demisii, destituiri și arestări nu se mai oprește, întărînd sentimentele de lege și de dreptate într-o societate chemată să-și judece autocrilic viața de 70 de ani. Președintele sovietic este investit cu un capital de încredere cu atât mai substanțial cu cit a fost spațiu mai mare. Dar el nu va putea evita rolul care-i convine alit de puțin, cel de a-l da operației centrifuge la care e supus imperiul aparența unei armonizări spontane. Ceea ce înseamnă să declari un divorț în termenii în care se anunță o căsătorie. Asocierea în cadrul Uniunii va fi o ficțiune sau o etapă. Cit despre tratatul dintre București și Moscova, el este caduc înainte de a fi ratificat. Evenimentele recente au arătat riscul de a încheia acorduri cu un stat zdruncinat de peripeții tumultuoase și caționat de un regim mai fragil decît s-ar fi crezut. Cit despre argumentul că tratatul ar fi necesar pentru a înlesni raporturile cu Moldova de peste Prut, el dispare ca o consecință a declarației de independență de la Chișinău.

În aceste condiții, care e, pentru România, lecția ultimei săptămîni? Ne apropiem de alegerile locale. În Uniunea Sovietică, democratizarea politică, pe care am constatat-o în acțiune, a devenit efectivă începînd de la alegerile în societate locale din primăvara 1990. Întrîngerea candidaților comuniști s-a datorat creației „uniunilor electorale”, la care participau reprezentanții mai multor curente de opoziție, selectați în urma unui examen public în prezența votanților din circumscripția respectivă. Este un exemplu care nu trebuie uitat. Tocmai, Apelul Partidului Alianța Civică vine ca o asigurare că și societatea noastră a ajuns să dispună de forțe capabile să lupte pentru o credință.

În clipele cînd atenția lumii era așintită către baricadele de la Moscova, guvernul României și-a făcut cunoscută poziția cu o limpezime și o fermitate ce se cuvin apreciate fără nici o rezervă. Totuși, invitația la o unitate națională nealterată de luptele dintre partide poate fi bănuită că folosește abil împrejurările. Prima cheazăie de sinceritate ar fi repudierea pentru totdeauna a comunismului, interzicerea partidelor și a publicațiilor însuflețite de spiritul de revanșă contra-revoluționar. Numai atunci vom crede cu toții că pagina a fost întoarsă.

Încercarea neizbutită de crimă al cărei martori am fost ne condamnă la solidaritate. Dar solidaritatea adevărată există numai cînd se manifestă nevoia tuturor de a participa la ruperea de minciună și la protejarea speranței.

26 august 1992

ANDREI PIPPIDI

COMUNISMUL ÎN AFARA LEGII

În urmă cu mai bine de un an, în cadrul reuniunii de la Praga a disidenților est-europeni, celebrul şahist sovietic Gari Kasparov declara că, în opinia sa, în anul 1991 Uniunea Sovietică nu va mai fi! Ceea ce m-a șocat atunci nu era atât declarația în sine (în definitiv, mulți politologi și sovietologi de renume argumentaseră înaintea lui ineluctabila destrămarea a ultimului dintre marile Imperii ale lumii), ci scadența apropiată pe care o stabilise pentru împlinirea acestei — să-i zicem — profeții. Și iată că în chiar aceste zile ne este dat să fim martori uluiți și totodată fericiți al fulgerătoarei desfășurări a evenimentelor de pe întreg cuprinsul teritoriului stăpinit de Molochul kaghebito-comunist. Decesul comunismului atotstăpînitor este, astăzi, o realitate palpabilă și el s-a produs în chiar țara sa de origine. Procesul dezintegrării este în curs și trebuie să recunoaștem că el a fost facilitat și accelerat de puciul celor opt (nu șapte...) magnifici de la Kremlin, astăzi sub stare de arest și contrazicându-se între ei ca gîndacii, cum observa cu îndreptățit dispreț Boris Elțin. Lupta a fost dintre cele mai dure și s-a dat fără dubii între democrație și totalitarismul comunisto-fascizant, propriu structurilor unei administrații strict centralizate și nostalgice-conservatoare, care refuza să-și recunoască înfrîngerea. Decizia și abnegația președintelui Boris Elțin sînt mai presus de orice elogi, dar trebuie să recunoaștem că el nu ar fi putut obține cîștig de cauză dacă nu ar fi fost sprijinit de reacția lucidă și promptă a (re)născutei societăți civile sovietice. Mihail Gorbaciov a fost repus în drepturi, dar limitele politicii lui fuaseră încă de mult timp atinse, indecizia slalomului pe care l-a practicat între conservatori și democrați fiind — chiar și în condițiile unei evoluții normale a peisajului politico-economic — de natură a-l scoate din cursă. Fără a-i contesta marile merite din trecut (și trebuie să mărturisesc că nu fac parte dintre admiratorii lui necondiționali), Gorbaciov va fi silit să-și cedeze locul.

Revenind la lovitura de stat, nu strică să reamintim că ea s-a produs cu numai 24 de ore înaintea datei la care ar fi trebuit să se consume ceremonia semnării Tratatului unional, care i-ar fi lipsit pe orgoliosii ocupați ai Kremlinului de avantajele și aura politicii imperiale care își trage seva și consecvența din testamentul lui Petru cel Mare. Cîți dintre noi au întrevăzut în primele două zile ale uneia dintre cele mai fierbinți săptămîni, pe care le-a avut de traversat, cu emoție și spaimă, întreaga omenire, cîți dintre noi, zic, au prevăzut lamentabilul eșec al condotiilor totalitarismului roșu sau verde (culorile se confundă)? Putin, foarte puțin. Dar, printre clarvăzătorii s-a numărat și fostul prim-ministru al Republicii Moldova, d-l Mircea Druc, care, surprins de evenimente la București, avea să afirme în cadrul unei memorabile conferințe de presă, ținută — nota bene — în dimineața zilei de 20 august: „Echipei, juntei, puciștilor, care s-au declarat la Moscova drept „salvatorii Uniunii”, eu nu le acord nici o șansă”. Și tot domnia sa spunea: „În momentul pe care-l trăim acum, nu ni se cere să fim decît români. Vom acționa ca români, indiferent unde ne-am afla, în ce conjunctură și ce situație — mai favorabilă sau mai puțin favorabilă”. În aceeași clipă, dar la Chișinău și sub amenințarea blindatelor care huraiau la porțile orașului, d-l Mircea Snegur demasa jocul murdar al puciștilor și li se împotriva cu bărbăția și curajul care, iată, îi illustrează în censurii de primejdie pe adevărații oameni de stat. Și nu se poate să nu compari atitudinea demnă și încăleală de constituția răspunderilor ce incumbă deținătorului unei astfel de înalte poziții, cu faptele și declarațiile președintelui României care, abia la capătul unei prelungite și stînjănitoare tăceri, s-a hotărît să facă o penibilă declarație, conformă, în spiritul și litera ei, „politicii pașilor mici” pe care ministrul de externe Adrian Năstase o formulase nu demult în fața Parlamentului. Despre soarta Basarabiei, d-l Iliescu nu a suflat nici un cuvînt, deși pericolul revenirii URSS-ului la vechea ordine era, pentru această parte a ființei noastre, de-a dreptul copleșitor. Acest subiect a lipsit și din declarația guvernului României, chiar dacă interpretarea tragicilor evenimente se situa pe coordonatele unei înțelegeri realiste a intereselor Țării, subliniind, între altele, că „orice nostalgie pentru totalitarismul socialist nu poate fi decît efectul unei uitări primejdioase”.

Abia după lichidarea puciului, deci atunci cînd comentariile nu mai comportau nici un risc, concetățeanul Ion Iliescu a dat buzna. În clădirea Televiziunii pozind cu zîmbetul său circular în postura marelui erou (național) al acelor zile. Obtuzitatea d-sale a mers pînă acolo încît nu a ezitat să elogieze — în jalea sa limbă de lemn și în contrast cu desfășurarea de pînă atunci și, îndeosebi, de mai apoi a desfășurării politice — virtuțile inestimabile ale tratatului de amicitie pe care-l semnase în urmă cu numai cîteva luni împreună cu Mihail Gorbaciov, socotindu-l o pildă de tact și înțelepciune politică... Un tratat primit însă atât la noi, cît și dincolo de Prut ca un act al trădării intereselor noastre naționale. Să reamintim cîteva dintre prevederile inacceptabile ale acestui tratat! (Și, să ne înțelegem, je socotim inacceptabile chiar și în situația în care ele ar figura în documente similare semnate cu oricare altă țară, comunistă sau nu, mică sau mare). Cităm: „România și URSS se vor considera una pe cealaltă (...), **ÎN ORICE SITUAȚIE**, ca state pretene” (deci prieteni cu indiferență ce Uniunea Sovietică: totalitaristă, amenințătoare, impilatatoare, ocupantă etc.). Sau: „România și Uniunea Sovietică nu vor participa la nici un fel de alianțe îndreptate una împotriva alteia” (inadmisibilă abdicare de la suveranitate și independență!). Ar merita să mai cităm și prevederile articolelor 3 și 12 care garantează menținerea frontierei pe Prut timp de 15 ani, perioadă în care, nu-i așa, am avea răgazul să verificăm în tihnă foloasele politicii „pașilor mici”, fruct

FLORIN GABRIEL MĂRCULESCU

al unei opace și meschine recepții a evoluției vieții politice în această zonă a continentului european, dar și reflex al recunoștinței pe care Ion Iliescu o datorează Kremlinului pentru sprijinul și înțelegerea activă arătate în condițiile loviturii de palat din decembrie 1989.

Iată, însă, că Uniunea Sovietică, cu care d-l Iliescu pusese la cale această rusinoasă și, deci, dezonorantă înțelegere **DISPARE** sub ochii noștri, înghițită de valurile libertății și democrației! Urmind exemplul Lituaniei și Georgiei, Estonia și Letonia și-au proclamat independența. Ucraina, cea mai mare dintre republicile unionale, nu a ezitat, la rîndul ei, s-o facă. Independența Țărilor Baltice a fost deja recunoscută de președintele Rusiei, Boris Elțin, și de Islanda, Suedia și Danemarca fiind pe punctul de a urma exemplul Parlamentului de la Reykjavik. Belgia și-a manifestat disponibilitatea, dar în cadrul unei concertări a poziției sale cu celelalte 11 surate din Piața comună. S.U.A. s-au pronunțat pentru „negocieri rapide” în această privință, punînd capăt unei jenante tăceri. Cu certitudine, reacțiile favorabile nu se vor opri aici. **La rîndul Basarabiei este pregătită să-și proclame independența.** Așa stînd lucrurile, nu ar fi în interesul nostru să procedăm la o neîntîrziată recunoaștere a independenței republicilor baltice? Și în continuare a independenței Republicii Moldova? Cui mai folosește, în actualele circumstanțe, tratatul îndrăgît de d-l Iliescu? El trebuie, fără îndoială și fără remușcări, să fie dat uitării, politica României față de vecinii de la Est urmînd a fi regîndită și, reaclădită din temelii. De prieteni avem nevoie! Dar nu în detrimentul propriilor noastre aspirații... Politica „pașilor mici” și-a dat obșteștul sfîrșit. Cum spunea d-l Druc, trebuie să judecăm situațiile și să le determinăm greutatea specifică prin prisma calității noastre de români. Firește, fără patimă și, cu atât mai mult, desvovărați de orice excese naționaliste. Dar cu gîndul neclintit la prezentul și viitorul acestei Țări, ale cărei interese sînt mai presus de interesele noastre personale sau de partid și nici o instanță a acestei lumi nu ne poate absolvii de îndatorirea îndeplinirii lor exemplare.

Republica Moldova — sora noastră Basarabia — este pe drumul independenței. Frații noștri nu dau nici un semn de slăbiciune în atingerea acestui scop suprem. Dar tot ei, frații noștri de peste Prut, privesc cu necredere la cacealmău politică de pe malurile Dimbovitiei. „Nu avem de gînd să dăm înapoi. Vom reveni la Patria-Mamă cînd aceasta își va mătura binisor casa. Ce s-a întimplat cu PCR și care sînt descendenții lui? Trebuie făcută puțintică curățenie” — spunea deunăzi, răspunzînd întrebărilor BBC-ului, d-l Nicolae Costin care nu este un fitecine, ci primul Chișinăului și co-președinte al Frontului Popular din Republica Moldova. Și, din păcate, are perfectă dreptate. Guoșul ne zace în casă și nimeni nu se sinchisește. Se pare că am început să ne obișnuim cu mișmele lui fetide. Moldova d-lui Snegur a înțeles să-și definească poziția față de partidul comunist, interzicîndu-l prin decret prezidențial și confiscîndu-i averile. În folosul întregii societăți. La noi, pe nesimțite, flamura comunismului a fost preluată de Frontul Salvării Naționale într-o formulă, desigur, cosmefizată și liniștitoare pentru marea publică (să ne reamintim cuvintele unui fost lider al acestei formațiuni politice: „comunismul a împietrit în plămîni Frontului ca o silicoză avansată”) și este vînturată de la o vreme de partide care-și mărturisesc cu nedismulat cinăam filiația comunistă: P.S.M. și P.C.R. Verdeții, dudușii și apostolii își manifestă gălăgios voința de a ne întoarce în cloaca socialismului stîlînjific, gîndirea lor nefiind capabilă să se desprindă de schemele și tiparele în care le-a fost turnată din fragedă tinerețe. Și în aceeași jalnică categorie intră și „România Mare” (revistă și partid înolaltă), Partidul Socialist Democrat,

al cărui reprezentanți au nerușinarea de a elogia în plin Parlament virtuțile comunismului fără a ține seama că încă nu ni s-au cicatrizat rănile, PUNR-ul d-lui Ceonțea cu puternice și alarmante nuanțe național-socialiste (dar încă în măsură să revină la linia de plătire a unui patriotism firesc), PDAR-ul nomenclaturistilor din agricultură; și, vor mai fi fiind ele și altele, mai mărunte, pe care nu le luăm în seamă. În total, deci, șapte partide comuniste de la centru-stînga spre extremă (stîngă sau dreaptă, asta nu are nici o relevanță!). Inadmisibil de mult pentru o țară pustită timp de decenii de metodele inumane și desfiguratoare ale comunismului. O țară adusă la ruină economică, politică și socială, dar în primul rînd, la o degradare morală fără seamăn, ale cărei efecte le înregistrăm cu înfricoșare și durere la tot pasul, dintre toate ea fiind răul cel mai greu de reparat. Are dreptate d-l Nicolae Costin cînd ne privește cu nelcredere, recomandîndu-ne să facem cît de cît rînduială în propria noastră casă.

Se pune însă întrebarea (pur pragmatică): ce se poate face în arhicunoscutele împrejurări în care — printr-un vot orb — Frontul a preluat puterea? Ei bine, socotim că această formațiune politică are datorită de onoare de a-și respecta prin fapte platforma politică anticomunistă pe care a lansat-o în timpul campaniei electorale, dar și apăsatele promisiuni formulate de liderul ei național. Reprezentanții Frontului fac paradă — mai ales după eșecul puciului moscovit — de transparență și anticomunism. Este, în fond, aceeași demagogie pe care au practicat-o cu sîrg și violențe și pînă acum, urmărind refacerea unui capital politic vizibil împușinat de gravele nemulțumiri pe care le stîrnete aplicarea confuză a unei reforme economice ai cărei parametri rămîn încă, în bună măsură, necunoscuți. Dacă se consideră social-democrat și ține într-adevăr să ne contrazică aprecierile, Frontul trebuie să se îndepărteze de propriile-i esențe și să demostreze „pe viu” anticomunismul său declarativ. Căci partidul de guvernămînt dispune de tot ce i-ar face trebuință pentru a declanșa procesul comunismului definit în termeni cu adevărat impecabili, într-o declarație dată publicității astă-larnă în numele premierului Petre Roman. Și mai poate Frontul iniția un proiect de act normativ prin care PCR-ul să fie scoas în afara legii, dimpreună cu toate partidele care desciind din el (PSM, PCR — marxist-leninist), situndu-se la extrema spectrului nostru politic, cum ar fi bunăoară și Partidul România Mare. Și mai poate Frontul să admită public caducitatea tratatului Iliescu-Gorbaciov, să susțină independența fostelor republici unionale în lumina propriilor noastre interese, să recunoască și să acționeze în fapt pentru curățirea structurilor puterii de elementele comunismului revansard, să facă lumină și să stabilească cu deplină onestitate cauzele terorismului și ale tuturor ciocnirilor care de la Revoluție încoace au însingurat trupul Țării, trăgîndu-i la răspundere pe adevărații vinovați. Și cîte altele n-ar trebui să facă Frontul pentru a ne convinge că ne-am rupt definitiv de trecutul nostru comunist. **Last but not least**, să nu omitem nici forma noastră de guvernămînt, a cărei soluționare nu poate fi nici un caz ocolii adevărurile istoriei.

Iată, cu totul limitativ și, inerent, lacunar, inventarul principalelor probleme cărora Frontul trebuie să le găsească soluții, în consens cu imperatiile democrației autentice. Deocamdată, nimic nu s-a făcut. Asta și explică nivelul scăzut al credibilității noastre, nu numai în ochii prietenilor potențiali din Vest, ci și în cei ai fraților noștri de peste Prut. Fi-va în stare tandemul Iliescu-Roman să se rupă prin fapte de trecutului său comunist, urmînd (pentru a-i încuraja) pilda lui Boris Elțin? Fi-vor ei în stare să gîndească realitățile noastre ca români, așa cum afirmă Mircea Druc? Sînt ei, cu alte cuvinte, capabili să se ridice la înălțimea istoriei care se făurește într-un ritm frenetic. În perspectiva unei mai bune și drepte aezării a intereselor fiecărui individ și popor? Dacă da, trebuie să ne furnizeze fără întîrziere dovezile înălțimii lor morale și politice. Dacă nu, trebuie să dea dovadă de o minimă probitate civică, părăsind de bună voie o scenă pe care acum, cînd structurile comunismului tutelar sovietic se destramă ireversibil, ne este dat să interpretăm cu maximum de acuratețe partitura unor interese perene. Țara nu duce lipsă de oameni capabili, apți să priceapă și să răspundă pe măsura semnelor înnoitoare ale acestor zile fierbinți. Căci orice întîrziere, orice pas greșit, orice ezitare ne pot fi acum fatale.

25 august 1991

P.S. Ceea ce era de prevăzut s-a și împlinit: Republica Moldova și-a proclamat independența! 27 august devine o dată de referință în istoria românilor. Ce facem, domnilor guvernanți? Vecinătatea cu URSS a luat sfîrșit! Ne bucurăm pentru izbînda tuturor prietenilor noștri din Est. În ceea ce ne privește, unica soluție rezonabilă ni se pare aceea a constituirii unui guvern de unione națională, urmați de alegeri anticipate.

ANUNȚ

Începînd din numerele viitoare, redacția revistei „22” oferă spațiu pentru publicitate societăților comerciale, instituțiilor și persoanelor interesate.

Ofertele se primesc la sediul redacției, Calea Victoriei 120, la dl. TURCU NICOLAE.

SCRISOARE DESCHISĂ CĂTRE EUGEN IONESCU

....pratiquement, il est, certes, plus naturel de chercher une issue, même en espérant un miracle, que de ne pas bouger en désespérant“.

(P. Florensky, La colonne et le fondement de la vérité)

Am avut bucuria, domnule Eugen Ionescu, să văd, de curând, interviul pe care l-ați acordat anul trecut lui Gabriel Liiceanu. N-am știut că e programat, așa că faptul de a-l fi văzut îmi apare ca

devenit la noi o prezentă supraabundentă, dar asta nu a determinat încă un reviriment real al credinței. Or, dumneavoastră ați vorbit despre moarte și despre credință. Efectul — în ce mă privește —

tatea implacabilă a intelectului, fisura, discontinuitatea, vidul, prin care să se întrevedă gesticulația îninteligibilă a lui Dumnezeu. Fiește că n-am soluții și nu sînt atît de smintit încît să îmi închipui că vă pot spune ceva definitiv, sau cit de cit lămuritor, într-un plan atît de subtil. Dar mă simt, fie și de la nivelul meu de începător, solidar cu întrebările dumneavoastră și mă văd îndemnat să le dilată, să le adaug propria mea mărturisire. În materia credinței (căci despre materia credinței trebuie vorbit, nu, vag, despre „spiritul“ ei) mărturisirea fiecărui poate conta, imprezizibil, în destinul tuturor celor porniți pe aceeași cale.

Tema dumneavoastră centrală e tema clasei a tuturor apozitivelor: cum să conciliezi existența lui Dumnezeu (în speță credința în El) cu existența răului din lume (în speță cu suferința, îmbătrînirea și moartea). Cum e și normal, vi se pare inacceptabil ca, într-o lume guvernată de duhul binelui, să încapă atîta decrepitudine morală și fizică: moartea proprie, moartea celor apropiați, precaritatea generală a unei lumi, în care nimic nu există, în fond, în sens deplin. Față de această „ordine“ a bunului Dumnezeu, vi se pare mai dreaptă „ordinea“ lui Armand Salacrou: să te naști bătrîn, muribund, metastazic, și apoi să trăiești à rebours, să-ți recupez, treptat, maturitatea, și să sfârșești, quasi-inconștient, ca un sugar în pragul unei reabsorbții uterine. Trebuie să recunoașteți că „proiectul“ acesta al lui Salacrou nu e scutit de o anumită monstruoșitate. Prin nu știu ce stranie răsucire a criteriilor, apare mai ușor de admis, sentimental și metafizic, moartea unui copil inocent, decît aceea a unui bătrîn decrepit. Lucrurile n-ar avea sens decît într-o variantă simbolică. Dar aceasta e recomandată în chiar textul *Evangelhilor*: nu ni se recomandă oare să fim „ca pruncii“? Să ne salvăm prin ceea ce, la prima vedere, pare o involuție? Drama morții ar fi suspendată dacă ne-am prezenta în fața ei cu inocența copilăriei cu credința ei în îngeri, zmei și zîne. Nu direcția vieții noastre e greșită, ci mai curînd faptul că direcția de mers biologică nu e dublată de o direcție inversă, echilibrantă, a evoluției interioare.

Cît privește scandalul existenței răului, cine-l va contesta? Atîta doar că el e doar o jumătate din scandalul lumii! Cealaltă jumătate e scandalul binelui. Gabriel a sugerat, la un moment dat, asta, într-una din întrebările

sale. A spus ceva de genul: dacă lumea e atît de sumbră, dacă creația aparține mai degrabă unui *mauvais demiurge*, cum se face că, totuși, există pe pămînt și chipuri ale binelui? Întăresc: n-avem o explicație plauzibilă a răului (în afara aceleia legată de problema libertății și a păcatului originar). Dar avem o explicație plauzibilă a binelui? Cum de putem avea bucurii, canoari și speranțe? Cum de putem fi creatori? Ce e cu frumusețea, cu generozitatea, cu sacrificiul? Cum a putut fi umanitatea, de atîtea ori, atît de nobilă? Problema nu este doar, prin urmare, cum se poate concilia existența lui Dumnezeu cu aceea a răului, ci și cum se poate concilia splendoarea lumii cu lipsa de Dumnezeu? Și, dacă îmi permiteți un *racocour* oarecum brutal: cum să crezi în bunătatea și în rostul nevestei tale și ale fiicei tale, în șansa de a le avea în preajmă și să nu crezi în bunătatea și în rostul lui Dumnezeu? În sfîrșit, dacă sînt atîtea lucruri care ne întristează prin degradarea lor, prin alunecarea lor spre rău, cum vom tălmăci marile răsturnări în bine, căința, conversiunile?

E limpede că nu sîntem puși în fața unei *evidențe*, ci în fața unei *alegeri*: avem de ales între a depînge răul lumii și a credita binele ei. Iar alegerea aceasta nu poate fi un act de *discernămint*, ci unul de *credință*. Credința ca *credit* acordat binelui existent în lumea creată — iată un posibil început de drum.

Dar vrem noi cu adevărat să credem? Nu vrem cumva pur și simplu să știm, adică să deținem o *certitudine*? Așa s-ar zice, de vreme ce vrem să ne rezolvăm frustrarea punînd *întrebări*, așteptînd, așadar (de la inteligența noastră, a preotului de parohie, sau a Papei), *răspunsuri* edificatoare. Credința însă nu cade — asemenea cunoașterii pozitive — în mecanica „întrebare-răspuns“; ea vine ca *soluție* a unei *căutări*. Deosebirea e că întrebarea îl pune pe cel care întrebă în postura celui care așteaptă. E modul curent de a rata credința. Căutarea, dimpotrivă, e un act ofensiv, e un mod de a *întreprinde* ceva. M-a tulburat, întotdeauna, inerția mea și a altora, cînd e vorba de problema credinței: e inerția aceluia care declară că *vor* să creadă, dar nu *pot*. De obicei, ne oprim aici: *vrem* să credem; nu încercăm să experimentăm *nimic* din presuposițiile credinței, nu citim textele sacre, nu citim textele tradiției patristice, nu ne rugăm, nu mergem la biserică. *Vrem* doar să credem. Căci dacă nu credem, cum să facem lucruri care pentru noi nu au sens? E încă o dovadă că, de fapt, *vrem* să știm. Gîndim viața religioasă ca *punere în practică* a unei certitudini, cînd

ea nu e decît o *căutare canonică*. Căutare, nu posesiune. Florensky atrage undeva atenția asupra unui pasaj din psalmul XXXIII: „...cel care îl caută pe Dumnezeu (*inquirentes Dominum*) de nici un bine nu vor fi lipsiți.“ Cei care-L caută, așadar, nu se fac promisiuni pentru cei care L-au găsit. Nu răspunsul care blochează e, deci, recomponșat, ci *demersul* care speră, care lasă orizontul deschis. Vorbeam de a întreprinde ceva pentru a obține credința. Ceva de ordinul radical, al monahismului (de care ați pomenit dumneavoastră înșivă ca de o *șansă ratată*) sau, măcar, ceva mai modest, de ordinul pregătirii terenului. Dar noi vrem să fim *direct* Francisc de Assisi, sau Serafim de Sarov, fără a face nimic din ceea ce au făcut ei, înainte de a fi *izbiți* de har! Noi așteptăm izbătura, și pentru că ea întîrzie, ne îndelincim cu culpabilizarea lui Dumnezeu și cu oblojirea spațiilor noastre private. În cel mai bun caz, punem întrebări „autorităților competente“: preotului, sau Papei. Și ei răspund dezamăgitor, firește, cu acel gata-făcut: „e o taină“, dîncolo de care nu mai încap decît resemnarea. Pînă și faimosul Zosima, din *Karamazov*, se complăce, dacă vă amintim, în asemenea adevăruri mute. Unei femei disperate că și-a pierdut pruncu de trei ani, în vreme ce bărbatu-său, Nikitiușka, a dat în darul beției, el nu știe să-i spună decît că pruncu ei stă între îngeri, la picioarele tronului Dumnezeiesc: așadar, nici un motiv de tristețe. Iar femeia răspunde cu un soi de haz amar: „Uite, taman așa, ca matala, de parc-ați fi fost într-o vorbă, căuta să mă mîngie și Nikitiușka“. La nivel de răspuns, pînă și marii duhovnici rămîn, adesea, din păcate, la nivelul lui Nikitiușka... De aceea, nu să-ți răspundă trebuie să le ceri, ci doar să te însoțească în căutarea ta.

Nu mai vreau să intru acum în problema *sensului* suferinței. Ca unul care s-a format între cițiva mari pușcăriși (unii cunoscuteși bine și de dumneavoastră), am putut constata că mai toți sfîrșiseră prin a asimila teribila lor traumă ca plină de sens și că, prin urmare, putem invoca lipsa de imediatețe a sensului, apariția lui tîrziu, prea laborioasă, prea greu plătita, dar nu absența lui. În islamism, „îngerul“ nu e altceva decît sensul unei realități date Totul e plin, în acest caz, de îngeri; din păcate, acoperiți de ochii văzători sînt ei, și nu noi.

Dar să presupunem că s-ar întimpla ceea ce vă doriți cu atîta tulburătoare intensitate: să presupunem că *ați găsit credința*! Doar ați găsit atîtea în viața dumneavoastră. Și ați fost, în genere, dezamăgite de tot ce ați găsit: celebrilitatea, Franța marilor valori (Sartre — „prostul proșilor“). Așa e și etc. N-ar fi riscat atunci și credința *găsită* să fie încă o dezamăgire, cea din urmă și cea mai grea? Negăsită, *căutată*, percepută mereu ca un punct de fugă — iată chipul credinței adevărate și prestigiu ei. Chipul acesta l-ați atins deja, ca Iov în finalul răfuiei sale. Dumnezeu ne legitimează, se pare, mai curînd stuporile decît suficiența. Semeția nelămuriturii Iov e răspîdită, cum nu este cumînțența (plină de răspunsuri) a teologilor. De aceea, vă priveș cu invidie și cu dragoste, ca pe unul din puținii oameni mari ai veacului care nu știu, nu pot și nu vor să-și găsească liniștea.

Vă mulțumesc încă o dată și vă cer iertare pentru eventuală prezumție a teologhicalor de mai sus. Ele sînt singurul mod posibil pentru mine, acum, de a vă fi aproape.

Al dumneavoastră,
ANDREI PLEȘU

un mic miracol. M-am trezit brusc, dintr-un somn apăsător, de după-amiază, și am deschis, la întimplare, aproape somnambule, televizorul. Interviul tocmal începuse și l-am urmărit într-o dispoziție atemporală, perplex să asist la o dramă adevărată, într-un moment în care eram sufocat de un dezmăt al dramelor de conjunctură. De la „moarte intelectualilor“ pînă la „moarte președintelui“ s-a strigat în România aproape tot ce se poate imagina. Dar despre moarte, despre moarte pur și simplu, nimeni nu a mai avut timp să gîndească. Tot așa, ritualul bisericesc a

a fost zguduit și s-a intru-chipat în nevoia de a vă scrie și de a vă mulțumi: vreme de un ceas m-ați smuls din penumbra administrației și a istoriei imediate, pentru a trezi în mine reflexul somnolent a ceea ce eram înainte ca impreviziunile să mă fi azyrlit în caruselul guvernamental...

Dar ați făcut mai mult decît atît: ați provocat înăuntrul meu dorința de a *participa*, de a intra în vorbă, de a regîdi o problematică care, în mod intermitent, capricios poate, a fost totuși problematică axială a vieții mele de pînă mai ieri: e vorba, anume, de a găsi, în cursivi-

Ștefan Augustin Doinaș

PUTERE ȘI RESPONSABILITATE POLITICĂ

V. Cuvîntul și imaginea

Foarte multă lume ignoră puterea presei. O ignoră, înaintea altora, presa însăși. Ca și masele de cititori, gazetarii fac o ușoară confuzie: între importanța lor și puterea lor. Fără îndoielă, reprezentanții presei se cred și chiar sunt importanți în lumea modernă; în general, ei îi ajută - mai mult: îi obligă - pe omul timpului nostru să trăiască planetar: să afle, să știe, chiar să participe indirect, de la distanță, la tot ceea ce se petrece în orice clipă oriunde pe suprafața globului. Presa este, în principiu, ubilă și cea dintâi prezentă la fața locului: nu se încheie orice reuniune politică printr-o conferință de presă? Prin jurnale, radio și televiziune, cetățeanul de azi devine un fel de „cetățean al lumii”, martor - așa zicînd - al evenimentelor de la antipoli.

Acest rol al presei nu poate să fie negat. Dar puterea ei, adevărata ei putere, nu ține de această capacitate a ei, informațională, adică de prezentarea faptului divers ca atare, de fluxul de știri - în care fiecare știre, tradusă în cuvînt sau imagine, goneste din atenția noastră o știre anterioară - adică de stăpînirea amănunțită a efemeridelor. Puterea uriașă, reală, de care beneficiază - așa zice; aproape inconștient - mass-media constă în virtutea ei de a crea universul mental socio-politic.

După cum se știe, universul politic - creație a presei - nu e un univers real, dar nici un univers mincinos. „Este un univers mai înțeles psihologic și, în raport cu realitatea, fictiv. Dar este de asemenea o realitate suprapusă celeilalte și relativ independentă, o realitate compusă din lozinci, din imagini în alb și negru, din judecăți clare, care-l scot pe om din realitatea obișnuită, pentru a-l face să trăiască într-un univers aparte care posedă logica sa, coerența sa și care-l învâluie pe omul din ce în ce mai incapabil să înțelească lumea materială însăși. Or, omul politic este azi obligat să acționeze în acest univers. Acțiunea politică nu mai poate fi acum organizată după principiile vechi, nici măcar comparată cu vechea politică. Un factor decisiv a intervenit și care trebuie mereu luat în seamă cînd e vorba de acțiune: traducerea verbală a faptelor, universul imaginilor” (Jacques Ellul: *L'illusion politique*, Laffont, 1965, p. 157).

Nefiind pe deplin conștient de această forță a ei în stat, mai ales într-un stat democrat, poate fi presa pe deplin conștientă de responsabilitatea sa? Ignoranța de sine, conjugată cu un orgoliu hrănit cu falsa mană a senzaționalului, de care adesea dau dovadă zărele și posturile de radio și televiziune, nu determină în mod obligatoriu un anumit grad de responsabilitate?

Mă tem că această supoziție e valabilă îndeosebi pentru presa și televiziunea română din acest scurt răstimp, plin de atâtea promisiuni și atâtea decepții, care s-a scurs din decembrie 1989 și pînă astăzi. Cîte fapte brute - nu îndrăznesc să le consider simple „fapte diverse” - care ascundeau o semnificație politică, și-au pierdut de fapt natura și importanța politică, tocmai pentru că presa noastră nu s-a oprit asupra lor pentru a le pune atenției generale, pentru a le sublinia ponderea specifică în viața de stat! Într-o seară de ianuarie 1990, în urma unei mari manifestații populare în Piața Victoriei, conducătorii „șmanaj” din acel moment au cedat, sub presiunea maselor, și au anunțat puherea în ilegalitate a Partidului Comunist, realizînd astfel speranța secretă a milioane de oameni. A doua zi, măsura a fost anulată. Presa noastră n-a reținut nici splendidul triumf păsager al dorințelor celor mai fierbinți ale înfrupturilor Revoluției, nici înfrîngerea lor de a doua zi: un fapt politic de o complexitate importantă a fost tratat în mod responsabil, ca un simplu fapt divers. Consecințele acestei teribile lipse de răspundere politică se observă azi: două fantome roșii, două partide de extremă stînga scot din nou capul în arena noastră politică și - culmea nerușinării! - reclamă, fiecare pentru sine, „patrimoniul” fostului partid al ororii care a împilat poporul aproape o jumătate de secol. Unde a fost tinăra noastră presă democratică în acele zile, încă fierbinți și tulburi, ale lui ianuarie 1990?

N-aveau să treacă nici două luni de la acel eveniment, și presa noastră va fi din nou absentă de la datorie. În martie 1990, deși Parlamentul fusese avertizat despre atmosfera tensionată din Transilvania, nici ziaristii și nici reporterii TV n-au fost prezenți la Tg. Mureș pentru a înregistra, pe viu, ciocnirile sîngeroase dintre Români și Unguri. În schimb, au fost de față niște turiști străini care au filmat cîteva scene de o incredibilă sălbăticie. Îndată ce s-a aflat despre existența acestor pelicule, o adevărată presă românească, conștientă de rolul ei în propaganda națională, ar fi trebuit să dea, cu promptitudine, interpretarea politică justă, conformă cu realitatea faptelor, acelor tragice evenimente, stabilind cu precizie

**Importanța și puterea presei ●
Ce este „universul politic” ●
Responsabilitatea presei noastre: ianuarie și martie 1990 ●
Responsabilitatea Televiziunii noastre: iunie 1990 ●
Traducerea în cuvînt și imagine a faptelor ●
Rolul determinant al propagandei ●
Poate avea cenzura un „scop nobil”? ●
Forța și rolul opiniei publice ●
Presa noastră: atitudine fermă împotriva puciului; oficialitățile: „proteste de catifea” ●**

rolul taberelor aflate în conflict și răspunderea lor. În locul presei noastre, propaganda străină a utilizat cu dibăcie filmele respective, și astfel toată Europa, toată lumea a putut să vadă - și a fost nevoită să creadă, pentru că așa i s-a spus! - o bandă de agresori români lovind cu bitele și călcînd în picioare o biată victimă maghiară căzută la pămînt. Unde se aflau toate mass-media noastre, pentru a dovedi, în timp util, opiniei publice mondiale că lucrurile s-au petrecut exact invers?

Teoria modernă a politicului susține că nu există fapt important sau neimportant în sine; că în jurul oricărui fapt divers se poate crea o problemă politică, de care conducerea unui stat e obligată să țină seamă; și că altă importanță sau lipsa de importanță a faptului respectiv, cît și problema politică pe care o relevă el, sunt opera capacității proprii a cuvîntului - scris și vorbit - și a imaginii prezentate unui public setos de informație, de noutate, de senzațional, de scandal, de politică. Omul obișnuit nu are posibilitatea de a cunoaște nemijlocit un eveniment; el vine în contact numai cu traducerea verbală sau vizuală a aceluiași fapt, cu ceea ce se scrie în presă sau se arată la televiziune sau se anunță la radio. Astfel, un fapt apare în fața omului de rînd însoțit întotdeauna de un comentariu partizan, de o interpretare politică pe care i le conferă mass-media. Această traducere în cuvînt și imagine a evenimentului brut e factorul determinant în formarea opiniei publice. Furnizînd cel mai mărunț fapt la ordinea zilei, presa devine automat un instrument de propagandă (nu neapărat politică). Rolul ei propagandistic începe cu alegerea unui fapt și omiterea altuia, și sfîrșește cu elaborarea de simboluri care devin elemente de credibilitate, adică factori de persuasiune a opiniei publice, forțe care acționează asupra inconștientului și rațiunii colective. Cum opinia publică nu este niciodată virgină și inocentă, ci deja „prelucrată” psihologic de o seamă de simboluri, stereotipuri, prejudecăți, credințe, îndoieli, speranțe etc. anterioare, pentru ea nu exactitatea (adevărul) faptelor contează, ci elementele de prezentare care sunt capabile să pună în mișcare sensibilitatea maselor, terenul mental pe care operează propaganda.

Într-un regim de dictatură, propaganda oficială confiscă total mass-media, manipulînd opinia publică prin diverse metode. În primul rînd prin distrugerea încrederii populației în sursele de informare obiectivă. Cînd ură și minciună n-a consumat presa ceaușistă împotriva postului de radio „Europa Liberă” (etichetat drept „mîncinos”, „dușmănos”, „antinațional”, „agentură în slujba intereselor străine” etc.) pentru a-l compromite?! Urmează, apoi, o întreagă operă de dezinformare: fie prezentînd fapte, realități și date inexistente (ziarele preluau orbește statistice false ale administrației centrale), fie prin volatilizarea acestor fapte; așa cum majoritatea Germanilor n-au știut (unii n-au „putut” să creadă) de existența lagărelor de exterminare naziste (a se citi jurnalul amiralului Doenitz). Românii li s-au ascuns ororile de la Canal, din închisori, arestările ilegale, procesele montate împotriva presupușilor adversari politici, grevele muncitorești ș.a.m.d. Dacă cenzura acelor îngrozitoare timpuri și-a făcut mirșava datorie, ce „datorie” a putut să determine astăzi Televiziunea Română așa-zis Liberă să „fîtreze” în

asa fel, și în așa măsură, finalul Pieței Universității, încă ziua de 15 iunie, ziua rușinoasei „minerade”, să lipsească aproape complet din filmul acelor zile, prezentat cu ocazia primei aniversări a evenimentului? La ce mai poate să servească acum, după ce răul a fost comis (gafa illesciană din iunie trecut ne-a costat stima și simpatia lumii civilizate), o atare falsificare a faptelor? În 1927, Societatea Națiunilor, urmînd un scop foarte nobil, făcea lumii întregi recomandarea aceasta ciudată: să se abțină de a mai publica orice ar fi de natură să compromită pacea și dezvoltarea bunelor relații între popoare. Poate Televiziunea Română să-și „acopere” iresponsabilitatea politică invocînd o „cenzură umanitară” asemănătoare? Mă îndoiesc.

După modesta mea părere, în aceste momente de răscruce pentru viitorul României, acțiunea mass-media în formarea unei opinii publice luminate are o importanță politică egală cu legile votate în Parlament și cu măsurile întreprinse de Guvern. Educarea opiniei publice, pentru ca aceasta să fie la înălțimea momentului istoric prezent, mi se pare prima datorie a presei actuale. „Numai propaganda - scrie același Jacques Ellul - trezește în opinia publică conștiința unui fapt anume, numai ea obligă atenția oscilantă a mulțimii să se oprească, să se fixeze asupra unui anumit eveniment, numai ea dezvoltă consecințele previzibile ale unei anumite măsuri, ea coagulează opinia și o orientează în raport cu un anumit factor care devine un fapt politic sau o problemă politică în momentul acela. (...) Numai propaganda transformă experiența individuală în opinie publică. (...) Nu există opinie publică decît în momentul cînd propaganda a creat acest sentiment de importanță în jurul unei probleme care va face ca toată lumea să aibă o opinie în privința acestui subiect” (pp. 147-148).

Eșecul recentei lovituri de stat din U.R.S.S. confirmă două lucruri: o dată, că mass-media moscovite au fost considerate de către publiciști ca o reală putere în stat; lată de ce una din primele măsuri ale contrareformiștilor a fost aceea de a interzice și cenzura presa și radioteleviziunea; a doua oară, că opinia publică poate fi o reală forță de luptă, moscovizii fideli lui Eljîn și Gorbaciov stînd fermi și fără arme în fața tancurilor. Mă întreb dacă ceea ce s-a petrecut la Moscova va influența în sensul solidarității politice presa din țara noastră, a cărei împreștiare de atitudini și interese e de neimaginat. Vor izbucni ziaristii noștri să depășească climatul de libertinaj al opiniei și vulgaritate a expresiei, pentru a face front comun în fața marelui pericol - restaurarea totalitarismului, susținută deopotrivă de cele două extreme, dreapta și stînga? Ar fi un spor de responsabilitate îndreptînd cele mai îndrăznețe speranțe.

Deocamdată (și făcînd abstracție de existența imundă a unor fol de scandal care continuă să alimenteze gustul pentru defăimare, pomirile xenofobe și șovine ale unor părți primitive ale societății noastre), mă simt dator să notez o discrepanță între mass-media (mai puțin Televiziunea) și declarațiile oficiale față de tentativa disperată a conservatorilor sovietici. În timp ce reacțiile ziarelor, semne sau nu, au condamnat cu vehemență puciul moscovit și au avertizat asupra primejdiei unei recrudescențe totalitar-comuniste la noi, declarațiile forurilor superioare ale Statului s-au menținut în generalități, evitînd o netă exprimare a opțiunii lor politice și piătînd un gras tribut tradiționalului lor „limbaj de lemn”; multe cuvînte, ca să nu spună nimic (pe locul înțeles, la mare distanță de ceilalți concurenți, se află Ion Iliescu...). Trebuie, oare, să înțeleg că guvernarea au manifestat o înțeleaptă prudență, virtute politică prin excelență, tocmai în momentele în care opinia publică avea mai multă nevoie de afirmații de poziție categorice, de credință în idealurile democrației?

Nu mă mir deloc că un gazetar inspirat a ironizat asemenea delimitări șovăitoare, timorate, penibile pînă la urmă, numîndu-le „proteste de catifea”.

masă rotundă la G.D.S.

ZILE DIN VIAȚA LUI MIHAIL SERGHEIEVICI

Ce se ascundea sub deviza „patria este în pericol”

CALIN ANASTASIU: V-am invitat la o mică dezbatere în legătură cu evenimentele fierbinți din U.R.S.S., evenimente care, nouă, și nu numai nouă, ne-au dat fiori reci. Ca un preambul la discuția noastră, am să-l rog pe invitatul nostru, Venecislav Samoșkin de la Agenția Novosti, să ne facă o introducere evenimentială asupra a ceea ce s-a întâmplat recent în U.R.S.S.

VEACESLAV SAMOȘKIN: Pericolul loviturii de stat de la Moscova a planat de multă vreme. Acum două zile, într-o sesiune extraordinară a Sovietului Suprem, Elțin a făcut prima încercare de analiză a acestui fenomen, subliniind câteva momente din pregătirea puciului: un prim moment a fost anul trecut, când Șevardnadze a demisionat, avertizând asupra pericolului unei dictaturi. El a demisionat în decembrie, iar complotiștii ar fi trebuit să acționeze în ianuarie. Gestul lui Șevardnadze l-a speriat. Un alt moment a fost și acela din iunie, când, la sesiunea Sovietului Suprem, Iazov și Pavlov au cerut niște impunități speciale dar care au fost respinse. Și, în sfârșit, al treilea moment a fost cel de acum. Dar eu aș vrea să vă spun și despre alte lucruri observate de mine la Moscova, în vara aceasta. La 23 iulie, în ziarul Sovetskaja Rossiia a apărut un text intitulat *Cuvântul către popor*. Era semnat de un grup de oameni politici și de cultură printre care Iuri Bondarev, conservator cunoscut, doi viitori puciști, Starodubțev și Tizakov; mai semna și generalul Gromov, adjunct la Ministrul de Interne. Era, din păcate, și semnătura lui Valentin Rasputin. El bine, acel text era un apel către popor, o chemare la luptă contra conducerii țării legal alese, sub deviza *patria este în pericol*. Într-un limbaj dogmatic, conservator și naționalist se încerca o pregătire a opiniei publice pentru puci. La începutul lui august am urmărit un interviu la televiziunea sovietică cu Viktor Alskins, reprezentant al grupului Soiuz din parlamentul sovietic, aripa cea mai conservatoare. Într-un limbaj dogmatic, conservator și naționalist se încerca o pregătire a opiniei publice pentru puci. La începutul lui august am urmărit un interviu la televiziunea sovietică cu Viktor Alskins, reprezentant al grupului Soiuz din parlamentul sovietic, aripa cea mai conservatoare. Într-un limbaj dogmatic, conservator și naționalist se încerca o pregătire a opiniei publice pentru puci. La începutul lui august am urmărit un interviu la televiziunea sovietică cu Viktor Alskins, reprezentant al grupului Soiuz din parlamentul sovietic, aripa cea mai conservatoare.

Totul amintea brusc de vremea lui Brejnev

În a doua seară a puciului, urmăream la TV sovietică programul de actualități, *Vremia*. Din ceea ce se vedea pe ecran, îmi dădeam seama că noi am pierdut tot ce am câștigat în șase ani. Era un torent de dezinformare, de prelucrare a opiniei publice, în sensul că totul e bine, se lucrează, se stă la coadă... Totul amintea brusc de vremea lui Brejnev. Din fericire, tot potențialul

democratic acumulat la noi și-a spus cuvântul și tocmai de acest lucru n-au ținut cont puciștii. Și încă ceva, acești șase ani au însemnat pentru noi o renaștere spirituală, o revenire la propria istorie, o recuperare a sentimentului conștiinței naționale ruse. Și așa cum în mai multe momente dramatice din istoria Rusiei au apărut personalități marcante, și acum Elțin a devenit pentru toți rușii un simbol de luptă.

Am auzit vorbindu-se mult despre un scenariu al acestei lovituri de stat la care ar fi participat chiar Gorbaciov. Am să vă spun părerea mea: ceea ce s-a petrecut la Moscova a fost o aventură, or, Gorbaciov este foarte prudent, nu este un aventurist. Pe de altă parte, toată lumea recunoaște că Gorbaciov este un politician de mare calibrul și eu nu cred că într-o astfel de situație și-ar fi permis lucruri atât de meschine. Și încă ceva, în istoria Rusiei, spre deosebire de istoria imperiilor Romei sau Bizanțului, niciodată n-au existat scenarii din partea împăratului. Nu stă în caracterul rus.

MIRCEA DINESCU: La noi e o boală mai veche. Scenariul se cheamă S-a purtat și se poartă în continuare. Am auzit pe foarte mulți dintre colegii mei spunând: e un scenariu. Ideea că șeful celei mai mari armate din lume și șeful celui mai mare aparat de reprimare, KGB-ul, sînt niște tipuri care se joacă de-a hoții și vardiștii mi se pare ridicolă.

Militarii țin de puterea de castă

CALIN ANASTASIU: Noi, sociologii, sîntem obișnuiți să vedem dincolo de eveniment, pentru că evenimentele sînt dirijate de anumite structuri, de anumite instituții, de anu-

mite evoluții la nivelul structurilor și instituțiilor și care pot oferi fie o explicație la nivelul evenimentelor, fie o previziune a lor. O astfel de structură în cazul evenimentelor recent petrecute la Moscova este complexul militar-industrial.

BEDROS HORASANGIAN: Construcția hibridă cunoscută de noi ca U.R.S.S. s-a dezvoltat pe baza complexului militar-industrial. Este o construcție supranațională în care zece și sute de naționalități, multe popoare de zece

„Zece de milioane de oameni au suferit groaznic în universul sovietic. Crima intelectualilor din Occident este de a nu fi vrut să ia cunoștință de acest fapt.”

EUGEN IONESCU

de milioane de oameni nu au nimic în comun, nici limba, nici tradiții, nici mentalități. Au fost obligate însă să susțină o forță militară bazată pe un sistem represiv alcătuit din armată, poliție politică, minister de interne, coordonate de ideologie. Menținerea acestui imperiu-conglomerat, prin forță, a creat o uriașă superputere militară bazată pe o economie de lumea a treia, care, în loc să se dezvolte, s-a închis în sine și a devenit autarhică, prin forță și metode represive. Politica lui Gorbaciov de *glasnost* și *perestroika* a scos la iveală ceea ce se știa dar nu se putea spune: probleme social-economice, interetnice, interreligioase. Toate aceste lucruri au explodat acum și e puțin probabil că au existat scenarii ce-l includeau pe Gorbaciov, pentru a reveni în forță, și să acumuleze capital politic. E bine de știut că oamenii ca Ianaev și Iazov au fost aduși de Gorbaciov, Iazov după episodul cu avionul aterizat în Piața Roșie. Tot atunci mulți dintre mareșalii care erau în funcții au fost pensionați. Și a mai fost ceva interesant: ca factorii de decizie din armată să nu aibă mîna liberă și să poată fi controlați, s-a creat un soi de comitet consultativ pe lângă președinție, format din militari, dar care nu mai erau activi ca să poată să judece la nivelul decizional propunerile făcute de militari. Acest complex militar, în ultimii ani, a început să se destrame prin reducerile de armament, retragerile

de trupe din diverse colțuri ale lumii, convertirea unei întregi industrii de armament în industrie civilă. Retehnologizarea, redistribuirea de echipament înseamnă bani. La acest lucru se adaugă, sutele, mii de ofițeri și subofițeri, colonel și generali, care nu știu decît să comande. Ce vor face ei? Ei țin de această putere de castă și le vine greu să cedeze. Ei nu puteau să privească cu ochi buni procesul de democratizare.

Dacă cineva strănută la Kremlin, avem și-n capitalele est-europene răceală

CALIN ANASTASIU: În zilele puciului de la Moscova, ne-am putut da seama că, dacă cineva strănută la Kremlin, avem și-n capitalele est-europene răceală. Cu alte cuvinte, tranziția post-comunistă în Europa de est este încă un lucru firav, iar desprinderea de „centru” nu s-a produs încă.

PAVEL CÂMPEANU: Evenimentele recent petrecute în U.R.S.S. comportă o analiză pe mai multe nivele: care este repercusiunea în viața noastră socială, care este repercusiunea asupra viitorului relațiilor noastre cu U.R.S.S. și care este viitorul relațiilor noastre cu Moldova.

Așa cum am putut vedea, opinia publică românească a fost extrem de sensibilă la cele întâmplate. Am fost obligați să ne abatem puțin de la gradul de scufundare în propria noastră realitate, în care uităm că sîntem plasați într-un context în așa fel încît soarta noastră poate depinde în mod decisiv de ceea ce se întâmplă în acest context. Or, acest context se relevă a fi extrem de neconfortabil: albanezii au devenit un fel de vietnamezi ai Europei, sîrbi, croații, slovenii se încalță la granița noastră de sud-vest, puterea Kremlinului care constituie centrul de influență al acestei zone geo-politice este brusc suspendată și se creează premisa unei puteri de orientare absolut opuse celei cu care ne-am deprins. În toată această zonă, are loc procesul desprinderii de stalinism și care este, după cum se vede, un proces costisitor care pare că se află într-o fază critică. Acest context imediat în care existăm, pe care nu ni l-am ales și pe care nu ni-l putem schimba, este dominat în mod decisiv de ceea ce se întâmplă în U.R.S.S. Așa cum politica lui Gorbaciov a avut un rol greu de estimat în evenimentele din Europa de est, în 1989, tot așa s-ar putea întâmpla ca influența să menargă în același sens mai departe. Prin urmare, U.R.S.S. nu este numai imperiul care ne-a luat Moldova și nu ne-o restituie, el este în același timp centrul de influență al zonei geopolitice în care existăm. Reacțiile la prima fază a evenimentelor de la Moscova ne-au dat prilejul să ne dăm seama unde ne aflăm cu puterea de pătrundere a oamenilor care fac politică sau studiază politică în România. După cunoștința mea, nimeni dintre cei care au făcut declarații publice nu a prevăzut eșecul loviturii de stat. M-a frapat coincidența de opinii a doi oameni care, de obicei, au opinii opuse. Este vorba de d-nii Al. Bărlădeanu și S. Brucan. Ei au spus că în prima perioadă, noua putere sovietică va fi atât de ocupată să

pună rînduială în treburile interne, încît noi putem să stăm liniștiți. Ceea ce s-a dovedit inexact, dar și aberant, pentru că avînd Moldova acolo unde este, iar lovitura de stat fiind în mare măsură destinată înăbușirii mișcării de autonomie și de independență din republicile care au luat-o în această direcție, era foarte probabil ca ceva să se întîmple extrem de neplăcut în Moldova și ca noi să fim puși în situația de a reacționa.

Puterea față în față cu reacțiunea

În situația politică creată reacțiile au fost de asemenea natură, încît puterea a avut ceva de cîștigat și ceva de pierdut. Ea a avut de cîștigat prin faptul că, pusă în fața unei asemenea situații, trebuia să adopte o poziție pro sau contra loviturii de stat. Născute anevoie, declarațiile președinției și ale guvernului reprezintă, din punctul de vedere al opiniei publice și din punctul de vedere al puterii, un examen reușit. Ceea ce a avut de pierdut puterea este faptul că disensiunea dintre guvern și președinție pare să se fi adîncit cu acest prilej în mod serios: pe de o parte este vorba de două declarații, de două discursuri extrem de diferite ca ton și ca substanță, pe de altă parte, este vorba și de atacuri explicite din partea oamenilor din echipa premiei împotriva Cotrocenilor. De pildă, declarația d-lui Iliescu conține o tautologie și anume, România este sigură că reforma va continua întrucît ceea ce s-a întâmplat pînă acum este ireversibil. D-l Șecăreș, expertul politolog al F.S.N., s-a opus la televizor în mod explicit conceptului de ireversibilitate.

Mai există în spectrul nostru politic o formațiune care a avut de cîștigat din această experiență. Este vorba de Partidul Alianței Civice. Acest partid a luat inițiativa încercării de a constitui în România, pentru caz de nevoie, o platformă de uniune națională.

În ceea ce privește relațiile noastre cu U.R.S.S. și relațiile cu Moldova, este foarte greu să separi aceste nivele. Evenimentele petrecute au pus politicii României cel puțin două probleme: cea a ratificării tratatului și cea a atitudinii față de Moldova. În ipoteza în care parlamentul ar refuza ratificarea, lucrul fiind cerut de o anumită presă cu scopul de a slăbi poziția lui Iliescu, trebuie să ne amintim că acest tratat a fost semnat și de Gorbaciov, și atunci are România interes să slăbească poziția lui Gorbaciov? Deci, problema politicii față de U.R.S.S. și față de Moldova ar fi aceea a sincronizării gradului de radicalism.

Căderea lui Gorbaciov — un drob de sare pentru occidentali

SORIN VIERU: Răsturnarea lui Gorbaciov a fost prezisă de mass-media occidentală și de numeroși analiști. Totuși, emoția și surpriza au fost mari, poate din cauza formei brutale în care s-a produs evenimentul. Nu pot să nu mă mir: ce fel de

gîndire este gîndirea politică occidentală care vede că drobul de sare pe care îl dă din timp în timp masă preveni căderea lui? Mă tem că și cel mai înalt intelectual și factor emoțional joacă un rol în acest proces, și că foarte mult răsună în cercurile politice și în cercurile de la latitudinea lui să dea un răspuns la această întrebare? În te explică, trebuie explicat de puci. Mai explicat cursul evenimentelor, prins plăcut să încerc să cație absolut la capul locului și cursuri logice evenimentelor: la a loviturii și luarea puterii, chipă foarte de alternativa războiului civil, la Jaruzelski și încercare apar care se împotrivesc dificultățile sale într-un târziu, urma să fie revariantă, care

„Socialismul tuturor fașășipăt de puci din suflet și, o dată în care soarta lui de azi-re, necunoscute”

țin probabilă, și darea puciului stăstavea marșează; nu era aventurieri, ci pa lui Gorbaciov putere, reprezentat, președinte K.G.B., ca președinte. Dar, a fost evitată politica a inițiată puțin a celorlalte pe scena deschisă puterea. Model urmat a fost de Hrușciov, urmarea lui Brejnev vedea că vremurile și că acea lovitura de stat operantă din rîndurile

Amestec inacceptabil de stalinist și liberal democratic

Cred că un necesitate un sau, cel puțin, te legitimizezi. În sîmni Hrușciov operat o pierdere, urmată de scenă deschisă partid și, în rețea în timp ce acum mereu joacă mai puțin, conștientă acestei inițiative constituționalității de stat era mîndubioasă. Lămurit loviturii era un discurs înțind de vreme și de marea și încă ceva, — o încercare capra și varza, tăta concluzie, dată, are o masă pentru că nici evenimentele ireversibile: tr-adevăr ireversibile este (parțial) și nu este exclusiv U.R.S.S. să ta politice, poate cute; în aser de criză acută, se încercă din-

Bedros Horasangian

O ȘANSĂ PENTRU VIITOR: ALIANȚA CIVICĂ

Relansarea crizei sovietice după tentativa de lovitură de stat nereușită pune în alți termeni, vrînd, nevrînd, propriul nostru joc politic. Cinci luni de guvernare cepeunistă, sub mîngîierea paternalistă a Frontului Salvării Naționale și un an și ceva de parlamentarism practic monocolor sub binecuvîntare prezidențial-serețoasă, ne obligă la un succint bilanț de etapă. Cîștigarea detașată - dar oare demagogia nu e tot un fel de fraudă? - a alegerilor din mai 1990 de către formațiunea politică ce a preluat din mers, fără jenă și frămîntări de conștiință, sub beneficiu de inventar, tot sacrificiul străzii din decembrie '89 - dar și deceniile de suferință anterioare - a dus treptat, dar nu mai puțin temelnic, la reinstaurarea și reapezarea, cosmetizată și nici măcar bine coafată, a vechilor și profund coruptelor structuri comuniste. Cuvintele nu trebuie să ne sperie. O propagandă desfrîntată în mass-media, monopolul radioului și al televiziunii, agitația de la „am la om” au creat un teren propice pentru încoțirea minciunilor și promisiunilor electorale greșite, dacă nu imposibile de realizat. Deja opinia pu-

blică fusese parțial cîștigată prin anularea unor legi și decrete profund impopulare - de la dreptul de a călători pînă la cel de a întrerupe o sarcină - ca și prin reglementări, fără un suport economico-financiar, ca reducerea imediată a săptămînilor de lucru la cote europene, dar și alte măsuri similare au atras marile mase în pînza populistă și protectoare a noii puteri administrative. Neavînd încă legitimitate constituțională, ci doar o protecție cvasi-justificativă prin activitatea provizorie a fostului C.P.U.N. Opoziția născută din spuma trecutului și talașul vanităților momentului nu a reușit să antreneze personalitățile cu adevărat reprezentative ale luptei anticeaușiste și anticomuniste. Rînd pe rînd izolate, dezamăgite, călorniate și bolcotate prin orice mijloace și canale, acestea, factori coagulanti ai unor viitoare societăți democratice, nu și-au putut solidariza și strînge în jurul lor aspirațiile și năzuințele milioanele de nemulțumiți, înfricoșați, disperați români. Minciuna organizată de vechi profesioniști ai manipularii conștiințelor a dat roade. Poporul a fost iar indus în eroare. Și-a dat

seama pe parcursul ultimului an, dar deja jocurile erau făcute și votul dat. Azi, situația este nemodificată. Actuala echipă conducătoare se dovedește incapabilă să depășească greutatea momentului. Ceea ce s-a întimplat în U.R.S.S. este un vot de neîncredere și pentru actualii noștri guvernanți. Doar cu reforme pe hîrte și zîmbete telegenice prin diverse capitale europene nu putem schimba o întreagă societate. Electoratul român, ca de altă ori în istorie, a fost înșelat în așteptările sale. Tot de altă ori el a suportat propriile sale naivități și inconsecvențe. Știm bine asta. Cum, tot bine știm că politica parlamentară nu se face doar cu bune intenții, ci cu voturi.

Există un cinism al practicii politice pe care, vrem, nu vrem, suntem nevoiți să-l acceptăm. Într-un dialog televizat între fostul candidat la președinție Vargas Llosa și președintele Václav Havel, scriitorul peruan deplîngea faptul că a pierdut în alegeri pentru că nu a fost în stare să promită decât ceea ce în realitate să ofere națiunii. Cu alte cuvinte, nu a mințit. Cum bine știm că e obiceiul. Rezultatul: a fost înfrînt în alegeri de un japono-peruan - aici s-ar putea deschide o altă lungă și înaltă paranteză - care a pus, cu abilitate, accentul pe „valorile strămoșești”, „năzuințele maselor” și „nu ne vindem țara”. Bineînțeles Occidentului corupt și în special agenților americani imperialiști. Oare vom trăi suficient ca să apucăm ziua în care numeroșii aderenți ai Vetrei Românești vor fi în stare să sprijine în alegeri un Borbely István la președinția României? Ce-ar fi alt de straniu dacă un Günther, Ahmet, Gyula sau Agop sunt cu toții cetățeni români și nu paraguayeni? Revenind la interviu, președintele Havel a punctat și dînsul faptul că nu a mințit niciodată, dar nu întotdeauna a spus întregul adevăr. Iată cum în politică aceste nuanțe devin importante. Iată că Alianța Civică și Partidul ei pot ocupa acest spațiu gol al adevărului spus deschis și dus pînă la capăt. Zece, poate sute de ani, poporul român a fost mereu dus cu vorba. Cel care și-a asumat adevărul integral au fost într-un fel sau altul eliminați din joc. De la Bălcescu și Avram Iancu pînă la Nicolae Titulescu și Nicolae Iorga. Și,

totuși, fără adevăr integral nu putem scoate țara din impasul social-economic în care se zbate. Mai mult ca oricînd e nevoie de unitate și solidaritate în jurul Alianței Civice. Ea a dovedit în aceste săptămîni, cînd administrația noastră dădea comunicate echivoce, că este capabilă să-și asume răspicat și fără ezitări destinul României. Lunile ce vin sunt hotărîtoare. Alianța v-a trebui să coaguleze energiile maselor dezamăgite de jumătățile și sferturile de măsură ale actualilor echipe guvernamentale. Nu am terminat cu economia centralizată, nici la economie de piață nu am ajuns, suntem din plin o economie de speculă. Cum nu se poate mai rău. Reformele de care se face atîta caz nu pot fi puse în aplicare decît prin asumarea întregii responsabilități. Așa cum, decis și fără retorici găunos-patriotarde, trebuie rezolvate și chestiunile referitoare la situația minorităților, dar și a Basarabiei. Acest pămînt românesc nu poate fi lăsat la cheremul mandarinilor de la Moscova. O concordie între români și unguri poate fi realizată cu dibăcie și tact și nu prin isterizări naționaliste. Greșeli și tragedii ale trecutului pot fi surmontate. Ceea ce se înîmplă prin lume ne poate servi drept îndreptar. Ceea ce s-a petrecut într-un anume context istoric nu se mai poate repeta cînd situația geo-politică mondială e cu totul alta. Pădurile de flori devin o mascară cînd trupele Omon pot oricînd aduce moarte și suferință.

Dacă țărănimia și tineretul, minoritățile și muncitorimea, pensionarii și intelectuații vor înțelege că singura șansa de a face politică este una fără minciuni și promisiuni neonorate, atunci vor trebui să-și reformuleze opțiunile electorale vizavi de existența și prezența tot mai activă a Alianței Civice.

Poate ea a venit destul de tîrziu, dar nu într-atît ca poporul român să nu înțeleagă cine e interesat cu adevărat de soarta țării și cine sunt cei puși doar pe căpătulă cu orice preț. Singura șansa de a depăși propriile noastre eșecuri. Cu oamenii în care poți să crezi, politica devine o realitate mai ușor de suportat. Dincolo de interesele imediate. De stătegi economico-financiare. De obsesii și tragedii mai vechi sau mai noi. Rămîne ca electoratul român să se decidă în lunile ce urmează, acum, după ce s-a consumat drama din colhozul sovietic, dacă ruperea definitivă și integrală de structurile comuniste și neocomuniste nu a devenit o necesitate stringentă. Compromisurile și demagogia retorică-populistă ne-au indicat bine, din păcate, locul unde ne aflăm.

26 august 1991

Un zambol și nădejde. Sorin Faur

Sorin Faur

GORBACIOV E SĂNĂTOS TUN

Viteza cu care evoluează situația în Uniunea Sovietică sufocă, deocamdată cel puțin, orice demers analitic mai profund al evenimentelor ce au debutat la 19 august 1991. Condensarea, într-un interval de o săptămîină, a celor mai sumbre tentații faoltă cu radicalismul transformărilor ulterioare loviturii de stat pune în dificultate pînă și mediile de informare, nevoite să încropească, pe parcursul a șapte zile, necrologul unuia dintre pilonii politicii mondiale, pentru ca mai apoi să transmită venirea cam șifonată la putere a aceluiași, urmată de coborîrea steagului sîngeriu de pe cea mai importantă instituție sovietică. În pauzele dintre două buletine de știri, comentarii au însumat în grabă cauzele ce au facilitat răsturnarea - vai, cît de ușoară! - de la putere a lui Mihail Sergheievici: scăderea popularității în interior a președintelui Ununii, înclinat să conserve structurile unui sistem politic și administrativ desuet în fauntru unor granițe cu totul artificiale, respingerea terapiei de șoc în economie (planul celor 500 de zile) - motiv pentru care Occidentul a rămas rezervat în sprijinirea colosului industrial sovietic - și, nu în ultimul rînd, promovarea unei echipe ce nu a ezitat să-l trîdeze în bloc.

Au existat voci - răzlete, e adevărat -

care i-au plasat pe Gorbaciov însuși la pupitrul de comandă al pucluiului. Șansa de a curăța administrația și aparatul politic de toate articulațiile sclerozate, ce subminau în interior o dată cu aclamarea numelui său în mai toate piețele publice ale imperiului - ușurînd misiunea de a convinge republicile ce tind către independență să accepte încă o dată pactul cu diavolul - precum și amușirea circotașilor occidentali, deloc dispuși să hrănească în valută forte Armata Roșie, toate acestea, la o primă analiză ar fi fost motive temeinice pentru ca Mihail Sergheievici să se auto-aresteze, pentru a putea să revină în forță, luînd, în sfîrșit, după 6 ani, puterea. Dar iată că, reinstalat la Kremlin, Gorbaciov dizolvă partidul comunist. Tînar fiind, îi forțesc pe vîrstnicii înțelepți ce mulțumesc lui Dumnezeu că le-a îngăduit să trăiască și ziua asta.

Și totuși, nu mă pot împăca ușor cu gîndul că lovitură de stat a lui Kriucikov, Pugo și Iazov, practică oamenii cel mai puternici ai imperiului pînă mai ieri, a putut eșua din pricina manifestațiilor de stradă și a reacțiilor internaționale, mai mult sau mai puțin ferme. La noi, termenul lovitură de stat e uzat încă din decembrie '89, dată la care Ceaușescu se obrăznea

aruncîndu-l în obrazul tribunalului ce se căznea să-l judece. După aceea, același termen, bombănit pe parcursul proceselor, al manifestațiilor și mitingurilor, întors pe toate fețele în dăzbateri și scenarii mai mult sau mai puțin publice, s-a scoficit pînă la dimensiunile pitice ale practicanților autohtoni. O lovitură de stat la Moscova însă, condusă de cel mai redevabilul profesionist al spionajului și sprijinit de o groază de generali, ar fi trebuit să aibă duritatea și nesimțirea pe care să se poată sprijini măcar spalma enormă a complotiștilor, în perspectiva unui eșec. Ce l-o fi împiedicat pe durul de la Kremlin să înrăutățească într-adevăr starea sănătății lui Gorbaciov? Era oare stil de greu de provocat un infarct, în stare să-l „constituționalizeze” pe Ianayev? Nici un diletant n-ar fi ezitat, în condițiile date, să-l lichideze pe Gorbaciov. Și asta nu doar pentru a justifica preluarea prerogativelor de către vicepreședintele Ununii, ci mai ales pentru a întări poziția generalului Iazov la cirna armatei. E cel puțin ciudat să el, care numai de cinism și disperare nu duceau lipsă, care nu au ezitat să scoată tancurile în stradă și să ucidă oameni nevinovați, s-au temut să strecoare în cealul lui Gorbaciov un praț oarecare. Cum nu mai puțin ciudat a fost faptul

că mass-media, imediat după citirea comunicatului Comitetului de Stat pentru Starea Excepțională, informau „din surse apropiate președintelui” că Mihail Sergheievici e sănătos tun. Știrile-bombă se succed cu o repeziune uluitoare. Puciștii se „îmbolnăvesc” pe rînd, vehiculele se defectează în drum spre Leningrad, cutare militar troglodit acuză elementele de clasă care atacă unități militare, complotiștii fug cu un avion al cărui număr de înmatriculare (număr „mic” probabil) e reținut și notat cu grijă de apărătorii democrației; ba se sinucide Iazov, ba se sinucide Pugo.

După ce lucrurile se vor liniști, toate acestea vor fi subiecturi pentru o droaie de scenarii. Sintem programaj, fără îndoială, pentru democrație. Cu sau fără știrea lui Gorbaciov, la Moscova s-a jucat o carte mare. Rămîne de văzut în favoarea cui, K.G.B.-ul are, desigur, toate instrumentele de adaptare la orice situație de perspectivă. În materie de deturnări, noi, românii, avem deja o experiență notabilă. După un an și jumătate de la revolta din decembrie '89, Securitatea e gata să declare că el i se dăloază totuși. Nu dorește poporulul rus ca filmul „Lovitura de stat înăbușită în direct” să devină mai puțin interesant decît serialul „Dallas”, de pildă. Nu de alta, dar noi cam pe aici am eșuat.

P.S. Cred că a venit momentul ca teritoriile românești ocupate în 1940 să-și mute capitala la București.

26 august 1991

Ion Vianu

TOAMNA
PATRIARHULUI

Evenimentele care se petrec sub ochii noștri în ultimele zile ale acestei veri sînt atît de umitoare încît în perspectiva istoriei ele riscă să umbrească neuitatul an 1989.

Este aproape cu neputință să încerci să fixezi pe hirtie o realitate atît de fluidă cînd omenirea se precipită pînă la paroxizism.

Prezicerea sau profeția nu constau în a prevedea un eveniment, ci a-l si-

tua în timp. Întrebarea nu e dacă se va prăbuși imperiul sovietic, ci cînd. Puțini și remarcabili au fost aceia care și-au pus o astfel de întrebare: „Uniunea Sovietică va mai exista oare în 1984?”. Numai ei sînt prezicători sau profeți.

Aparțin unei generații care a avut prea puțin darul prezicerii. Am crezut, cu o nesfîrșită tristețe, că trăim milenii, împărăția de o mie de ani a Apocalipsei, întoarsă de la sensul ei evanghelic.

Deprimarea ne-a cuprins, convingerea despre triumful răului a fost marele păcat al tinereții și al anilor noștri maturi.

Începem să înțelegem mai bine de ce speranța este o virtute teologică (cine știe, poate cea mai mare).

Disperarea ne-a schimbat viața, a împins pe unii dintre noi pe căile oportunistului sau obedienței, pe alții pe drumurile încurcate ale exilului.

Se cuvine să amintim cu mare respect pe cei ce n-au știut decît să suferă — dar nimănui nu i se poate pretinde să aleagă suferința.

Unii — pur și simplu au rămas (loroș a spus odată că românii sînt cei ce rămîn) și au străpuns durata neagră.

Trăim într-o epocă a socotelilor. Oricît de urite ne vor fi fost aceste vremuri, oricît de mare pierderea suferită; oricît de intensă nevoia reparației, am vrea totuși să putem spune că acești zece de ani de chin nu au fost pură negație, că măcar ceva bun s-a întimplat — aici și aiurea. Dar bilanțul riscă să semene cu acel palat al „Patriarhului” în care, printre colona-

de, bine că au rămas în picioare colona-

dele! Printre ierburile cîmpului care invadează construcția „Socialismului victorios” zgomotele bătăliei nu au încetat; societatea românească e pînă în ultimele ei module parcursă de violențe, de antagonisme, de bănuțeli care se repercutază otrăvitor în relațiile dintre oameni. Ele par să condamne orice experiență creatoare, orice încercare de-a institui un sistem mai drept, de-a aduce viața socială pe un făgaș de onestitate. Putem oare să raționăm în acest fel? Nu facem chiar jocul celor care ar vrea ca societatea românească să fie pentru totdeauna menită paralizei?

Sau, dimpotrivă, acceptînd compromisurile și impuritatea să devenim ostatecii celor pe care i-am condamnat în inimile noastre?

K.G.B.-ul sau Securitatea dispar (da-

că, în timp ce scriu, nu au și dispărut), P.C.U.S. și P.C.R. vor fi coborîte în cercul infernalului ce demult le aștepta, dar coborîrea de vipere va adăsta printre pietrele templului în ruină.

Lupta împotriva comunismului, solubil azi în acidul detestării noastre, nu este numai împotriva agenților unei puteri care infectează cu vigoare orga-

gicismul social. Ea este în primul rînd un efort de zi cu zi de-a înlătura pe cei care, obiectiv, se situează în contra sens și contratimp cu lichidarea unei tiranii monstruoase, iar subiectiv, sînt incapabili să se desprindă de prejudecățile lor.

Dinamica istorică ce s-a creat prin

accelerarea, în ultimele zile, a fluxului timpului ne îndreptățește să credem că a sosit momentul să desprindem de cheul tiraniei nava România — ce a rămas atîta vreme ancorată.

26 august 1991

1 mai 1930. [Fotografia de epocă]

CĂRȚI
DE
REFERINȚĂGOLGOTA
FĂRĂ
MÎNTUIRE

Deși publicate în 1921 și republicate în 1939, anumite relatări cu privire la începuturile mișcării comuniste internaționale au fost luate în seamă abia acum de către comentarii politice. Aceste relatări vorbesc despre existența originile mișcării a unor grupări restrinse de inițiali, a căror fanatică și mistică credință în victo-

ria finală a Revoluției era alimentată de ideea că în numele revoluției totul este permis, pînă și răul, crima, delațunea, minciuna. În Rusia țaristă, cu un substanțial sprijin exterior, acești evangheliști ai răului și demoniului au vrut să pună mîna pe putere. Ei nu s-au mai îngrijit însă să-i inițieze și pe discipolii lor, masele de desperați și marginalizați, în tainele esoterice ale înțelepciunii lor revoluționare. S-au mai văzut în istorie făcători de rău deținînd puterea supremă. Însă numai în regimurile totalitare a fost posibilă practicarea sistematică și durabilă a dialecticii răului. Iar cînd demoniul se transformă în rațiune ideologică a sistemului, iar păcatul este făptuit fără conștiința vinet, atunci nu mai este posibilă învinuirea oamenilor. Și dacă îndrăznești să mai întreb, precum Vasili Grossman, autorul textului „Panta rhei”, „Cine e vinovat? Cine va răspunde?”, singurul răspuns pe care riști să-l afli este că toți sînt vinovați. Este o vină generală, absurdă, implicită și indefinită, ca în Procesul lui Kafka.

Sînt jurnaliști naivi și politologi improvizați care îi acuză pe cei lucizi că sînt bolnavi de „scenarită” sau că nu pot ieși din cadrele mentale ale teoriei conspiraționale. Le vom răspunde că, prin esența sa, comunismul este o mișcare de tip conspirativ. La vremea lor, n-au înțeles-o nici chiar instrumentele revoluției bolșevice, trăind în universul concentraționar sovietic al Gulagului, o dramă a abisului de sens, pe care Grossman o exprimă în cuvinte simple și clare: „Lor li se părea demențial faptul că eram puși pe același plan cu cei pe care-i avuseră și-i disprețuiseră, pe care ei înșiși li nimiciseră cu un fanatism sălbatic, ca pe niște cîini turbați.

Acum ajunseseră în celulele și în barăcile lagărelor laolaltă cu menșevicii pe care nu-i exterminaseră, cu foștii fabricanți și moșieri.

Unii aveau impresia că se săvîrșise o lovitură de stat, puterea fusese cucerită de dușmanii și că dușmanii, folosindu-se de limbajul sovietic și de noțiunile sovietice, se răfuiesc acum cu cei care concepuseră și făuriseră statul sovietic!”

Ivan Grigorievici, personajul principal al acestei strălucite cărți reușește să supraviețuiască celor trei decenii de gulag. Spre deosebire însă de eroul

din Amintiri din casa morților de Dostoevski, care găsisse în temnița resurse întru redempțiune și oameni care-i inspiraseră încredere în viață și în viitor, eroul din Panta rhei regăsește universul concentraționar la scara întregii societăți. El face o descoperire care alimnieri ar fi normală, dacă ceea ce se întimplă — anume faptul „viața a mers înainte, că ea și-a continuat drumul și în lipsa lui”, a celui care a stat 30 de ani în lagăr — nu s-ar întimpla într-o lume monstruoasă, în lumea totalitară. Descoperirea aceasta are toate gradele de ambiguitate ale unei revelații a lumii răului (știm doar că Binele este unic. În timp ce Răul înfinit), a unei Apocalipse fără Judecata de Apoi, fără de Mîntuitor. Foșta lui mare iubire s-a „integrat” și s-a măritat, vărul său, Nikolai Andreievici, un important savant sovietic, a făcut o carieră bazată pe compromis și „ticăloșia supunerii”, iar uitarea s-a lăsat peste tot. Pare că există aici și o umbră de speranță, mai ales pentru că noi, cititorii, spre deosebire de autor și de personajul principal — știm sau ni se pare că știm deznodămîntul acestui experiment istoric al comunismului.

Speranța ar veni din faptul că principiul heraldic al veșnicei schimbări, (Panta rhei), viața, este mai puternică chiar decît totalitarismul.

Descrierea degradării umane, a foametei (provocate de autoritățile sovietice) care-i transformă pe oameni în canibali, a mecanismului „turnătoriei” îl face pe Ivan Grigorievici să ajungă la întrebări și aporii pentru care nu s-a scris încă un sistem al moralei pe măsură: „Dar știți oare care este lucrul cel mai ticăloș la turnători și denunțători? Credeți că e răul care sălășluiește în ei?”

Nu! Cel mai îngrozitor lucru este binele din ei, cel mai trist e faptul că sînt plini de merite și virtuți. Ei sînt filii, soți, tați iubitori și dușoi... și sînt capabili de acte de eroism în muncă și în numele binelui. Iată dar, tocmai faptul că în esența lor umană sînt multe, foarte multe lucruri bune, e îngrozitor.

Și atunci, pe cine să condamnă? Natura omenescă! Ea este cea care naște aceste noiune de minciună, mîrșăvie, frică, slăbiciune. Dar tot ea le naște și pe cele bune, curate, frumoase!”

Experiența limitei echivalează cu o

iluminare, iar naratorul are revelația esenței malefice a personalității tabu a revoluției mondiale: Lenin. „În dispută, Lenin nu urmărea adevărul, ci victoria. El trebuia să învingă cu orice preț, iar pentru obținerea victoriei existau nenumărate mijloace...”

Intoleranța leninistă, urmărirea neștăbilă a țelului, disprețul față de libertate, brutalitatea în raporturile cu cei de altă părere și capacitatea de a șterge de pe fața pămîntului fără să clipească nu doar orașe, ci județe, raioane, gubernii întregi care-i contestau adevărurile ortodoxe — toate aceste trăsături ale lui Lenin nu au apărut după Octombrie.

Toate forțele lui, voința și pasiunea erau subordonate unui țel unic: cucerirea puterii.

Pentru aceasta el a jertfit totul, a jertfit și a omorît de dragul cuceririi puterii lucrul cel mai sfînt al Rusiei — libertatea ei.”

După denunțurile antistaliniste ale lui Hrușciov, care păstrau neștirbită imaginea demiurgului statului criminal bolșevic, partidul încerca să-și păstreze legitimitatea. Grossman nu ezită în a arăta identitatea dintre Lenin, așa-zisul om bun, și Stalin, omul rău: „Stalin l-a executat pe cel mai apropiat prieten și tovarăș de luptă al lui Lenin pentru că el, fiecare în felul său, împiedicau realizarea a ceea ce era mai important, a ceea ce reprezenta esența lui Lenin.”

Panta rhei constituie expresia tragică a conștientizării esenței totalitare a statului comunist, care „nu doar strivea omul, ci îl și apăra, îi alina neputința, îi justifica nimicnicia; statul lua pe propriii săi umeri de fier întreaga povară a răspunderii, eliberînd oamenii de himera conștiinței”. Cartea lui Grossman poate fi citită în registrul literar, filosofic sau istoric, fiind comparabilă prin profunzime și intuiție cu concluziile legendarei *The Origins of Totalitarianism* de Hannah Arendt sau cu recentul best-seller *The Russian Revolution* a lui Richard Pipes. O carte de referință pentru cultura politică a sfîrșitului de mileniu. A sfîrșitului de lume.

DAN PAVEL

* Vasili Grossman, *Panta rhei*, Editura Humanitas, București, colecția „Totalitarism și literatura Estului”, traducere de Janina Ianoși, prezentare și note de Ion Ianoși.

DUPĂ O TELEREVOLUȚIE, IATĂ PRIMA LOVITURĂ DE STAT TELEVIZATĂ

5 întrebări
adresate lui Vladimir Tismăneanu

Mitul popularității lui Gorbaciov era real doar în Occident

„22”: Era previzibilă lovitură de stat din U.R.S.S. petrecută în noaptea de 19 august?

V.T.: În revista Meridian a lui Dorin Tudoran la care colaborez și în foarte mult, în cadrul rubricii denumită „Cogito” în care mă refer cu precădere la probleme sovietice, am scris un articol al cărui titlu inițial era „Cum se nasc sau cum renasc dictaturile”. Ulterior am schimbat titlul în „Fundamentalismul sovietic”. Cei care se uită în primul număr din Meridian pot vedea că, din nefericire, a existat o corectură de doză, destul de dezagreabilă, de anticipare. În atare condiții, rolul lui Gorbaciov și al fracțiunii care l-a susținut în primii cinci ani mi se pare în vizibil declin. Dacă Uniunea Sovietică a intrat într-adevăr într-o fază de restaurație sau de contra-reformă, atunci vom asista la mobilizarea și activizarea unor forțe care au stat mult timp în umbră și care vor încerca să-și ia revanșa pentru umilințele suferite în perioada de „anarhie democratică”. (...) Mișcare născută din nostalgia uniformității, ca și din teama de modernitate, fundamentalismul sovietic nu poate decât să înfrizie inevitabila democratizare. Pentru că societatea civilă s-a dezvoltat de acum suficient în Uniunea Sovietică pentru a face imposibilă restaurația integrală a stalinismului sau a brejnevismului. Înainte de toate, unul din miturile care funcționau în Occident și nu erau deloc reale în Uniunea Sovietică era mitul popularității lui Mihail Gorbaciov. Mihail Gorbaciov a fost un om care, prin ezitățile sale și prin anumite acțiuni de natură să-l deusoleze și pe partizanii săi, își pierduse practic baza de popularitate. Lovitura de stat care a avut loc în urmă cu două zile a creat în mod absolut fascinant o nouă bază de popularitate pentru Gorbaciov. Într-un articol pe care l-am scris chiar pentru „22”, după atacul asupra televiziunii lituanione și apariția „beretelor negre” la Vilnius, spuneam că țarul reformator de la Kremlin și-a pierdut orice credibilitate. Iată că există la ora actuală o anumită credibilitate pe care l-au asigurat-o adversarii lui cei mai feroci. De ce spun că această lovitură de stat era anticipabilă? În primul rând datorită degradării galopante a popularității lui Gorbaciov în Uniunea Sovietică. Practic, Gorbaciov nu mai avea o reală bază de putere. Aparatul de partid îl detesta, ultimele plenare ale Comitetului Central nu erau altceva decât coruri de denigrări ale lui Gorbaciov.

Adevărații săi sprijinitori, oameni foarte apropiați de cercul reformator ca Șevardnadze, Iakovlev, îl abandonaseră. Cei care-l înconjurau se dovedesc astăzi a fi exact felonii care au pus la cale lovitură de stat militară. În plus, apariția diverselor fundamentalisme naționale, ca și a unor mișcări autonomiste perfect îndreptățite duceau și duc în continuare la ceea ce cred că este iminenta dezagregare a Imperiului sovietic.

Doar printr-o distorsionare a conceptelor putem numi „de dreapta” forțele conservatoare sovietice

Deci se putea anticipa că anumite cercuri, extrem de conservatoare (pe care numai printr-o distorsionare a conceptelor „dreapta” și „stînga” ajungem să le numim de „dreapta”) din spectrul politic sovietic, vor căuta să își ia revanșa în raport cu umilințele și riscurile pe care Gorbaciov le crease.

„22”: Care este situația armatei sovietice?

V.T.: Să nu uităm că armata a suferit sub Gorbaciov o schimbare de statut: de la poziția ofensivă pe care o avea la începutul domniei lui Gorbaciov (era implicată în războiul din Afganistan), ea a fost adusă la o poziție defensivă cu grave efecte asupra stării economice, sociale și mai ales a moralului. Apoi, alt element care a jucat un rol în viața anumitor cadre militare este pierderea a ceea ce s-a numit „imperiu exterior”. Retragerile din Germania, Cehoslovacia, Ungaria, pe de o parte, răspund unor imperative economice și de relații internaționale, însă pe de altă parte cred că au fost primite de foarte mulți din radicalii neobolșevici ca pierderi ale poziției strategice dobândite de U.R.S.S. în ultimele decenii.

Caracterul teatral al loviturii de stat

„22”: Care este rolul K.G.B.-ului, așa cum poate fi el văzut la această dată?

V.T.: În legătură cu K.G.B.-ul, lucrurile sînt mai complicate. Cel mai simplu ar fi să spunem că este o organizație monolitică, care a

fost motorul acestei loviturii de stat. A se vedea faptul că Vladimir Kriucikov este unul din membrii activi ai așa-numitului Comitet pentru Starea Excepțională. Numai în urmă cu doi ani, K.G.B.-ul era descris de unul dintre principalii analiști ai postului de radio „Libertatea” drept „scut și sabie” ale perestroikăi. Eu cred că în K.G.B. există mai multe grupări și cred că există și rolul K.G.B.-urilor republicane. De pildă, a apărut la ora actuală tentația de a-l idealiza pe fostul ministru de externe, Eduard Șevardnadze, uitîndu-se multă vreme că acesta a fost comandantul K.G.B.-ului din Gruzia. Eu nu pot să cred că Șevardnadze nu are propriile sale legături în K.G.B. și de asemenea nu pot să cred că în șase ani acest excelent manipulator de cadre care este Mihail Gorbaciov nu și-a stabilit niște contacte în K.G.B. — dovadă fraternizarea unuia dintre diviziile de acțiuni speciale cu oamenii lui Elțin. Apoi există ceva spectaculos în vizibilitatea loviturii de stat, în amatorismul ei, caracterul aproape improvizat. Primul lucru care se petrece într-o lovitură de stat este anularea oricărei surse posibile de rezistență. Or, aici nu a avut loc decît dispariția lui Mihail Gorbaciov, Boris Elțin este prezent sigur, baricadat în sediul parlamentului Rusiei, dar în egală măsură nimeni nu l-a deranjat în noaptea cînd s-a desfășurat acțiunea. Normal ar fi fost ca el să fie prima persoană imobilizată după Gorbaciov. Apoi corespondenții de presă circută relativ liberi prin Moscova, ceea ce nu se întîmplă de obicei în situații excepționale.

Deci există un dram de teatralitate sau artificialitate în toată această acțiune. Multe din elementele pe care le vedem au un fel de prestabilitate, de parcă fiecare personaj joacă un anumit rol. Elțin apare pe post de tribun, Șevardnadze apare ca orator național, Gorbaciov dispăre din scenă, înlocuitorii lui arată absolut sclerozați, după două zile unul are atac de cord, altul atac de parkinson. Deci chiar în aceste zile, cînd te-ai fi așteptat să-l vezi prezent și dea explicații, el practic au capotat — iar dintr-un el vizibil. Acest Comitet pentru Stare Excepțională pînă în prezent nu a reușit decît să mobilizeze niște divizii, să-l imobilizeze pe Gorbaciov și să creeze o stare de solidaritate cu el pe care nici una dintre acțiunile acestuia din ultimii ani nu a fost în stare s-o creeze.

Al doilea lucru care se observă este că Partidul Comunist al Uniunii Sovietice este absent din toată această acțiune, exceptînd tentativa de convocare a Plenarei Comitetului Central de ieri în care majoritatea membrilor C.C. au refuzat să-l debarce pe Gorbaciov. Practic, P.C.U.S. este inexistent. O singură dată s-a mai întîmplat așa ceva în istoria sistemului din Est: în momentul loviturii de stat din Polonia, cînd practic partidul nu a mai fost consultat. Puciul generalului Jaruzelski din decembrie 1981 era dat chiar de președintele în funcție al Poloniei împotriva unei mișcări independente. În cazul de față, puciul a avut loc împotriva președintelui în funcție și împotriva liderului Partidului Comunist. Deci sînt elemente ale jocului politic care își schimbă datele.

Construcător - copil al Magnitogorskului (1930, fotografie de epocă)

neobolșevici, cred că Gorbaciov era pierdut. Pentru că nu mai promitea nimic (sau foarte puțin) direcției democratic-liberale și era privit ca un pericol de moarte pentru direcția ultrareacționară. Maximul ce mai putea să reprezinte pentru direcția liberală era de a fi un garant al posibilității unei schimbări procedurale care să ducă în fond la venirea la putere a lui Elțin.

„22”: Ce concluzii pentru viitor promite „Istoria” loviturii de stat pînă la această oră (9,30), 20 august 1991?

V.T.: Nu ne-am așteptat ca, anumite instituții create sub Gorbaciov (cum sînt aceste noi Soviete) să funcționeze, să fie alături de rezistențe și viabile cît au fost. Iată deci că ceea ce s-a petrecut în cadrul renașterii societății civile în Uniunea Sovietică sub Gorbaciov nu a fost doar praf în ochi. Rezistența la lovitură de stat reacționară îmi pare o sursă de optimism. Trebuie să evidențiez și caracterul mediatic al celor petrecute: dacă revoluția din România s-a numit prima telerevoluție este clar că avem de-a face cu prima lovitură de stat televizată. Dar o lovitură de stat extrem de stîngace și improvizată: o caricatură de lovitură de stat, ce nu dovedește nici pe departe gradul de tehnicitate pe care l-am fi putut aștepta din partea unor instituții precum acelea direct implicate. Ceea ce probabil nu vine din lipsa lor de tehnicitate, ci din lipsa lor de unitate. Cît privește Europa de Est, fără riscul efectiv al unei catastrofe internaționale pe care nici nu vreau să mi-o imaginez, cred că Uniunea Sovietică a pierdut orice șansă, pentru viitorul previzibil, de a mai juca rolul pe care l-a jucat din 1945.

20 august 1991, ora 9,30

22

Fotogramă din „Prietenul meu, Ivan Lapin” (1984, regia: Alexei Ghormar)

Mihail Gorbaciov revenit va fi un element de tranziție

„22”: Cum vezi posibila evoluție a evenimentelor?

V.T.: Dacă Gorbaciov revine, îl văd ca pe un personaj de tranziție. Cred că rezultatul loviturii de stat va fi o extraordinară creștere a popularității lui Boris Elțin (adevăratul câștigător) și o radicalizare a reformei. Ar fi în același timp un semnal extraordinar pentru toată Europa de Răsărit.

Singurul lucru la care Elțin ar putea subscrie din comunicatul acestui macebru Comitet pentru Stare Excepțională este că formula de reforme propusă de Mihail Gorbaciov a ajuns într-un punct mort și s-a încheiat catastrofic. Eu cred că Mihail Gorbaciov a pierdut trenul istoric în momentul în care nu a acceptat planul de 500 de zile de reformă economică radicală propus de economistul Șatalin. Din momentul în care a propus un fel de compromis istoric fundamentalistilor

Fotogramă din „Cîntec” (1986, regia: Tengiz Aburadze)

DOSAR 22 Mănăstirea Văcărești între distrugere și reconstrucție

CONVINGERI

Despre mănăstirea Văcărești am două reprezentări: una ca fiind cel mai valoros ansamblu arhitectural religios din sud-estul Europei și alta din istoria ne-scrisă, subterană, ca fiind un loc de tortură al deținuților din timpul comunismului. Ceea ce făcea faima acestui loc și afirma apartenența la lumea spirituală creștină ca simbol de bogăție culturală, a devenit loc de rușine — în biserica în care cîndva s-au

oficiat slujbe fastuoase, mureau peste noapte cei care nu aveau destulă putere să-și zornăie lanțurile pentru a se apăra de șobolanii care devorau cadavrele presărate printre ei — victorie a ateismului, a nonvalorii.

S-au construit biserici noi, durabile, pe locul unor biserici inițial din lemn sau distruse de războaie, de foc sau cutremure. Mănăstirea Văcărești a fost distrusă de o altă calamitate, dictatura, mult mai gravă pentru că ea reflectă boala unei societăți — societatea „Epocei de Aur”. Cel

care în urmă cu patru ani au semnat actul de demolare a mănăstirii Văcărești se află în fruntea bisericii și astăzi. Dar este o greșală să confunzi slujitorii bisericii cu biserica ortodoxă; mănăstirea Văcărești este un simbol, reconstruirea ei și redarea funcției religioase înseamnă un act reparator față de neam și istoria lui. Să urmărim tradiția acestui loc și să construim o biserică care să reziste de acum încolo și la dictatură.

RĂZVAN HRISTESCU

MĂNĂSTIREA VĂCĂREȘTI

Problema mănăstirii Văcărești face parte dintr-un orizont tematic ce depășește marginile domeniului arhitectural-urbanistic; anume, atitudinea societății în fața procesului de distrugere intenționată a ființei naționale și prin intermediul unor capitole ale culturii naționale.

Ne aflăm în zona rapoartelor, BINE-RĂU, MORAL-IMORAL, ÎN INTERESUL NAȚIUNII-ÎN CONTRA NAȚIUNII, în zona

conceptelor mai generale, de natură morală, etică, filosofică.

Sub raport tehnic problema se plasează în jurul a două repere: 1) încadrarea strictă în litera Chartei de la Veneția — linia „puristă”, înoperantă în cazul de față, a necesității de recuperare a valorilor naționale macerate de agresiunea roșie antiromânească, și 2) tema de tip „Stare Miasto-Varșovia”: reconstruirea, fapt moral, urmarea nevoii de susținere a ființei naționale (în primul rând e nevoie ca ființa națională să fie apărată). Prin reconstrucție se recuperează com-

ponente ale documentului: imaginea și forma (forma în înțelesul aristotelic și hegelian). Acestea aparțin documentului și nu restauratorului.

Direcționarea atitudinii noastre trebuie pusă deci sub semnul legii morale (și, pentru a parafraza pe filosof, „și a cerului înstelat de deasupra”).

Pentru aceasta monumentul trebuie reconstruit pe amplasamentul său (nu deplasat lateral sau pe verticală). Monumentele trebuie să stea pe locul pe care le-a plasat istoria.

ARH. CORNELIU IONESCU

REZIDIREA

S-a anunțat de curînd proiectul rezidirii mănăstirii Văcărești, mărturie a unor frumoase preocupări reparatorii.

Unde au plîns aștia oameni în timpul utilizării de tristă amintire ce a avut-o mănăstirea înainte de distrugere, este firesc să se reinființeze un așezământ monahal spre expierea trecutului și spre fericita împăcare a celor ajunși la judecata lui Dumnezeu.

Pentru a căpăta cu adevărat efectul unui gest reparator adus spiritualității românești, rezidirea complexului monahal Văcărești ar trebui făcută în forma și pe locul inițial, păstrîndu-se în structura mănăstirii puținele rămășițe din construcția originală încrustate exact la locul lor cel vechi.

De curînd, discutînd cu un specialist în domeniu pe marginea acestei probleme, am aflat o serie de amănunte legate de proiectul de reconstrucție; dintre acestea unul a făcut să mi se strîngă inima: propunerea de înlocuire a zidurilor din cărămidă subțire, groase de 3 metri, cu un zid de beton armat, gros de 40 de centimetri. Cred că acest calcul economic și de rezistență a materialelor, pe care probabil se bazează ideea zidului de beton armat, ar face din mănăstirea Văcărești reconstruită o copie jalnică a originalului.

Odată construit totuși, complexul trebuie să devină un veritabil așezământ monahal, un focar de duhovnicie și de cultură, un centru spiritual al cărui părinți viețuitori să reinnoade tradiția

cărturarilor. Acești părinți cărturari trebuie să sîngă în jurul lor ucenici cărora să le transmită adîncimile științei lor; ei trebuie să restabilească relația părinte-ucenic, căci arhetipul relației de comunicare pedagogică nu este dat de relația contemporană și atât de familiară nouă: conferențiar-student, ci de relația părinte-ucenic.

Aiți cît mai avem astfel de bătrîni cărturari printre noi, să facem un dubiu gest reparator: să redăm spiritualității românești un monument ce leagă cerul de pămînt, iar celor ce sînt la vîrsta ucenicilor să le redăm cuvîntul ce zidește prin gura celor ce-or sîrîți cu truda lor blagoslovitul reînceput al mănăstirii Văcărești.

LAURENȚIU CONSTANTIN, student în teologie

PREZENȚA LUI EUGEN JEBELEANU

Una dintre cele mai puternice personalități ale ultimilor 50 de ani din literatura română ne-a părăsit acum, în pragul acestei lumi noi, lăsînd în urmă amintirea unei prezențe cu totul aparte și prezența peste întîmplări a unei opere.

Prezența printre scriitori a lui Eugen Jebeleanu a fost — și va rămîne — o mărturie excepțională, pentru că s-a singularizat pregnant prin tot ceea ce a respins și prin tot ceea ce a îmbrățișat. Un temperament în continuă ebuliție, ținut parcă sub presiune, o subiectivitate reactivă ca un argint viu, un meru treaz simț al replicii — toate acestea au dublat la Eugen Jebeleanu o perfectă conștiință a rolului poetului în cetate, a capacității poeziei de a înfrunța și exorciza demoniile timpului. Irezistibil atras de viața civică, medînd asupra ei și amestecîndu-se adesea în vîitorile ei, autorul *Inimilor sub săbii* — cum se intitulă primul său volum de versuri din 1934 — a fost paradigma poetului care știe să distingă între politică și istorie, între evenimentul mărunț și liniile directoare ale timpului. Vehemența opțiunilor sale a găsit întotdeauna tonul potrivit pentru a înfiera extremismele, dintr-o parte ca și din cealaltă, și pentru a se păstra pe direcția indicată de o etică a bunului simț și a respectului față de Celălalt. În sensul acesta, una din ultimele sale cărți de poezie — *Hanibal* — a regăsit platforma lirică și ideatică a volumului de debut, arcuind — peste producția anodină a două decenii — o fermitate civică palpantă și luminoasă, ca și un frează liric de o expresie cu totul bărbătească. Atunci cînd a scris poezie de dragoste — și se cuvine a releva că omul acesta a fost poetul unei singure mari iubiri — Eugen Jebeleanu s-a bucurat și a plîns cu tăișul de oțel al sufletului său întotdeauna vertical.

Eugen Jebeleanu a fost constant în prietenie și dezgust; el a știut ce este fidelitatea de luptă și refuzul pactizării cu vulgaritatea morală și intelectuală. În adunările noastre, în organele de conducere ale Uniunii Scriitorilor, de cîte ori vorbea el se făcea o liniște depîlnă, pentru că fiecare cuvînt al lui era o somație: el te obliga să alegi, să te definești, să te angajezi. Cuvîntările lui erau de obicei foarte scurte, fulgerătoare: intervenții ale unei lame necruțătoare, incizii care despica apele de uscat.

Tăcerea lui de astăzi — aceea cu care se va întîlni în curînd tăcerea noastră, a tuturor — ne spune același lucru ca și Verbul său: imperativul de a alege cu luciditate, de a adera cu pasiune, de a sluji cu fervoare un ideal care nu poate fi decît acela al artei și al libertății de spirit. Pînă în ultimii ani ai vieții sale, atîta timp cît boala și suferința i-au îngăduit să mai fie prezent printre noi, la modul fizic, apariția elegantă și sobră, spațiul de sfială și respect pe care-l impunea celor mai tineri — toate acestea au fost convergente într-o afirmarea unui ethos.

Pentru toate acestea, îți mulțumim, Eugen Jebeleanu. Am fi vrut să te avem alături de noi, acum cînd lupta pentru valorile spiritului e mai necesară, și poate chiar mai acerbă, ca oricînd.

Dormi în pace!
Nu te vom uita.

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ
București, 24 august 1991
Fotografie de TUDOR JEBELEANU

PRIMELE GESTURI NECESARE

Sînt convins că așa cum nu este normal într-o ordine morală a lucrurilor, ca societatea postcomunistă să valideze „casa poporului”, instalînd în ea exact ceea ce Ceaușescu a vrut, PUTEREA (gest ce ar trebui ferm contrazis instaurînd aici chiar un mare, de exemplu, tot așa, în aceeași ordine morală, societatea de astăzi are nevoie să pună la loc ceea ce dictatura comunistă a distrus. Există în domeniul de care ne ocupăm, cel al arhitecturii și monumentelor istorice, o serie de construcții cu valoare de simbol, care, pentru București, sînt mănăstirile Văcărești și Mihai Vodă, în primul rînd, dar și biserica Sf. Spiridon Vechi și Cotroceni, care, refăcute, ar reda nu numai ceva din silueta pierdută a Capitalei, dar mai ales o parte din demnitatea noastră.

Discuțiile purtate în repetate rînduri la Uniunea Arhitecților, privitoare la amplasamentul fostei mănăstiri Văcărești, au scos cu tărie în evidență această nevoie de a refăce, așa cum s-a întîmplat la Varșovia după al doilea război mondial, acele monumente care sînt parte integrantă a ființei noastre. Aceasta este și situația monumentelor enumerate mai sus. Prin tragismul cazurilor lor, Varșovia și Bucureștiul les din normele puritate ale Chartei de la Veneția. Aceasta ar cere ca acolo unde nu mai există mare lucru din ce a fost să se facă cel mult anastiloză sau monumente comemorative. În situația de față s-a păstrat de altfel cea mai mare parte a piatrăriei sculptate, ceea ce nu e foarte mult, dar nici puțin.

Pentru refacerea mănăstirii Văcărești, cel mai vast ansamblu de artă brîncovenească, propunem instituirea în cadrul Direcției Monumentelor și Siturilor Istorice, a unui colectiv care să cuprindă, pe lîngă specialiști în restaurare (arhitecți, pictori, sculptori, istorici de artă, ingineri) și o echipă care să se ocupe de găsirea mijloacelor pentru finanțarea lucrărilor, compusă din economiști, juriști etc. Începutul trebuie făcut prin a determina pe baze riguroase funcțiunea pe care trebuie să o capete acest ansamblu care va cuprinde, pe lîngă mănăstirea propriu-zisă, și subsolurile deja executate. În acest sens, s-au emis mai multe ipoteze: muzeu de artă religioasă; mănăstire și spații muzeale; mănăstire și spații de folosință publică; spații pentru învățămînt; necropolă; și, desigur, pot fi imaginat și alte scenarii.

Sarcina colectivului de care vorbesc, fără a fi deloc ușoară, este totuși realizabilă, iar D.M.S.I. are capacitatea să organizeze un astfel de colectiv cărui, desigur, Uniunea Arhitecților și, nu mă îndoiesc, Institutul de Arhitectură îi vor acorda tot concursul.

Declararea terenului zonă non edificandi și reglementarea apartenenței lui sînt primele gesturi practice ce trebuie făcute, dar înainte de orice totj cel care cred cu tărie că această necesitate este în primul rînd una spirituală vor trebui să se pună la un loc pentru a determina guvernul, municipalitatea și, nu în ultimul rînd, Patriarhia, să participe activ la îndeplinirea acestui program.

ALEXANDRU BELDIMAN

